

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

Coloniae Munatianæ, 1665

Liber Secvndvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62915)

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI LIBER SECUNDUS.

DE RERUM DIVISIONE, ATQUE ILLARUM
ADMINISTRATIONE.

TITULUS PRIMUS.

Res Ecclesiasticae sunt aut spirituales, aut temporales. hoc dicit.

Superiore libro de jure personarum exposuimus: modo videamus de rebus Ecclesiasticis, illarumque tractatione, & administratione. Summa rerum Ecclesiasticarum divisio in duos articulos deducitur: nam aut spirituales sunt, aut temporales. Spirituales sunt, quae spiritui deserviunt, atque animae causa sunt instituta: ut Sacramenta Ecclesiae, altaria, & his similia. Temporales sunt, quae non tam spiritus, quam corporis gratia pro Ecclesiasticis ministeriis, sacrorumque ministeriorum usu sunt comparatae: ut sunt, praedia, domus, & fructus decimales.

Res spirituales sunt aut incorporales, aut corporales: & corporales dividuntur in Sacramenta, in res sacras, sanctas & religiosas, h. d.

Res spirituales quaedam sunt incorporales, quaedam vero corporales. Incorporales sunt, quae neque tangi, neque sensu corporeo percipi possunt: quales sunt, virtutes, & dona Dei, aut quae in jure consistunt. Corporales sunt, quae tangi & humanis sensibus percipi possunt. Harum autem quaedam sunt Sacramenta, quaedam sacra sunt, & sancta, quaedam religiosa. Videamus igitur: nunc de spiritualibus: & quidem incorporales, cum de his tam supra opportunis locis loquuti fuerimus, quam etiam infra suo tempore dicaturi simus, specialem tractatum minime exigunt: itaque tractemus jam de corporalibus, ac primum de Sacramentis, de sacris, sanctis, & religiosis, consequenter etiam loquaturi: ac demum de rebus temporalibus, atque illarum administratione.

DE SACRAMENTIS.

TITULUS II.

Quid sit Sacramentum, h. d.

Sacramentum *a*, est invisibilis gratiae visibilis forma, ita quod ejus similitudinem gerens & causa existat.

Sacramentorum quaedam necessaria sunt, quaedam voluntaria, h. d.
Sacramentorum summa divisio haec est *b*, quod aut sunt necessaria, aut voluntaria. Necessaria sunt, quae sine interitu salutis aeternae praetermitti & contemni non possunt: ut sunt, Baptismus, Confirmatio, Poenitentia, Eucharistia, extrema Unctio: quae omnia ad particularem ejusque profectum sunt principaliter instituta. Volun-

a Can. sacrificium, de cons. dist. 2. *b* Can. immixtionem, & sed notandum, i. q. 1. gl. 1. c. veniens, extr. de transactio.

taria sunt, quae sine salutis dispensio, proculque ab ipso recipi possunt & refutari: quales sunt, Ordo sacer, & Matrimonium: & haec ad totius Ecclesiae profectum & subsidium principaliter pertinent.

Necessariorum Sacramentorum quaedam deserviunt ad ingressum Ecclesiae, quaedam ad progressionem in Ecclesia, quaedam ab ipso sum ab Ecclesia, h. d.

Et rursus necessariorum quaedam ad ingressum Ecclesiae sunt comparata, ut Baptismus: quaedam ad progressionem in Ecclesia, ut Confirmatio, Poenitentia, Eucharistia: quaedam ad egressum ab Ecclesia, ut postrema unctio.

Secunda de his Sacramentorum, quod quaedam characterem imprimunt, quae iterata non possunt, quod quaedam characterem iteratorem admittunt, h. d.

Res Sacramentorum quaedam characterem imprimunt, quaedam vero non. Quae characterem imprimunt, iterari non possunt: ut Baptismus, Confirmatio, Ordo sacer. Caetera vero, quae characterem nullum imprimunt, iterari minime prohibentur: ut, Eucharistia, Unctio, Poenitentia, Matrimonium.

Sacramenta consistunt elemento & verbo, h. d.

Constant autem Sacramenta elemento & verbo. Elementum hic accipimus, quicquid sub visibili materia, invisibilem gratiam designat & continet. Verbum sunt, quae formae visibilis efficaciam exprimunt: ego accedentem verbo ad elementum, sacramentum dico.

Non Ecclesia, sed Christus instituit Sacramenta, quae tamen dicuntur Ecclesiae, quia illa per ea sanctificatur, & illa ministrat, h. d.

Illud quoque scire nos oportet, quod non Ecclesia, sed ipso Domino instituit Sacramentis utitur: sed tamen ideo Ecclesiae Sacramenta nuncupantur, tum quod per ea sanctificata, & caelesti sponso matrimonii foedere conjuncta sit: tum, quod illorum dispensatio ejus credito sit ministerio.

Etiam malus minister, & haereticus potest ministrare Sacramenta, hoc dicit.

Ergo *a* qui baptizat, qui absolvit, & in singulis Sacramentis divinitus operatur, Dominus est: minister vero Ecclesiae in conficiendis sacris mysteriis, vel dispensandis, praeter nudum ministerium nihil sibi vendicare valet, cum non propriam, sed ejus qui Sacramenta instituit, personam referant, nec ulla ex ipsis sanctificationi virtus manet. Unde, quantum eos inculpato esse deceat, si tamen mali sint, vel a catholica communione se juncti, nihilominus & conficere Sacramenta, &

a Can. aliud est, & can. seq. de consecrat. dist. 4. dispensat.

dispensare poterunt, veluti enim per lapideos canales ad
aceolas aqua transfunditur, & solis radii per loca foeti-
dissima transeuntes, nulla contractus maculatione con-
taminantur: sic multo magis Sacramenta nulla ministri
fecunditate commulantur.

*Spirituales potestas exerceri sine fide potest, sed non sine intentione
Ecclesie. h. d.*

Hoc tamen sic intelligi oportet, si tales ministri inten-
tionem Ecclesie concordem habeant. Ceterum si ali-
quid agere intendant, puta sacris illudere mysteriis, vel
aliud, quod Ecclesie non consentiat, nihil agitur: sine fi-
de enim spiritualis potestas exerceri quidem potest, sine
Ecclesie intentione non potest. His circa Sacramenta ge-
neraliter cognitis, exordiamur nunc de singulis etiam
specialiter dicere: & quia baptismus fundamentum a
est & janua ceterorum, merito ab eo principatum su-
mamus.

DE BAPTISMO, ET EIVS

EFFECTU.

TITVLVS III.

*Baptismus operatur animae ablutionem, & in locum circumcisio-
nis est institutus. h. d.*

Baptismus est ablutio corporis exterior, que,
adhibita certa verborum forma, interiorum anime
ablutionem designat: & operatur. Veluti
enim circumcisio in populo & Dei, in fidei iustitieque si-
gnaculum instituta, ad significationem purgationis ori-
ginalis veterisque peccati parvulis valebat: sic & bap-
tismus ad hominis innovationem valere cepit.

*Licet in baptismo plena contingat peccatorum remissio, non ta-
men contingit plena novitas. h. d.*

Non tamen ex quo quisque baptizatus, statim etiam
in eo omnis verus infirmitas absumitur, sed reno-
vatio ad remissionem peccatorum incipit, & ad intelli-
gentiam & operationem spiritualium: cetera vero sunt
in spe, donec compleantur, quod erit in resurrectionis
tempore. Quamvis ergo in baptismo plena fiat pec-
catorum remissio, non propterea plena novitas & mutatio
contingit.

*Cura baptizandi ad filios sacerdotum spectat, sed ex causa necessi-
tatis quilibet potest baptizare. h. d.*

Baptizandi autem cura ad solos sacerdotes perti-
net, ejusque ministerium nec ipsi diaconi explere
permittitur, absque Episcopo vel presbytero: nisi his
procul absentibus, ultima languoris cogat necessitas:
quo casu & laicis fidelibus, atque ipsi mulieribus e-
baptizare permittitur. Presbyter vero, cujus negligentia
commisissum est, ut quis sine baptismo ex humanis ex-
cessibus deponendus erit f.

*Baptizati ab hereticis, schismaticis, pagano, vel aliis facinoro-
si, non sunt de novo rebaptizandi. h. d.*

Ed & si qui ab hereticis & sive schismaticis, vel et-
iam paganis, aut aliis facinorosis baptizati fuerint,
quasi baptizati non fuerint, iterum baptizari non de-
bent. Antiqua h. tamen patrum induxit institutio, ut
qui ab his in Trinitatis nomine baptizati fuerint, cum
ad sanctam Ecclesiam redierint, aut unctione chrismatis,
aut sola professione fidei, ad finem matris Ecclesie re-
vocentur.

Nemo seipsum baptizare potest. h. d.

Sed: quamquam baptismus ab hereticis, schismaticis
vel paganis susceptus valeat, ipsum tamen se baptiza-
re nemo poterit: sicut enim in carnali generatione, qua
proles ex viro & foemina nascitur, alius est qui carnali-

ter gignit, alius qui gignitur: sic in sacramentali gene-
ratione, qua soboles ex aqua & spiritu sancto renasci-
tur, alius debet esse qui spiritualiter generet, alius qui
generetur. Vnde de judæo, qui in mortis articulo con-
stitutus, in aquam seipsum immergendo dixerat, *Ego me
baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*, responsum
est, denuo ab alio illum baptizandum esse, ut ostenda-
tur, quod alius est qui baptizatur, alius qui baptizat:
quamvis si talis continuo decessisset, protinus ad patri-
am evolasset, non propter fidei sacramentum, sed pro-
pter sacramenti fidem.

Baptismus alius fluminis, alius fluminis, alius sanguinis. h. d.

Quod quidem & de illo recte creditur, qui visibiliter
non baptizatus martyrii subiit sacramentum. Bap-
tismus enim invisibiliter ministratur, quem non con-
temptus religionis, sed terminus necessitatis excludit.
Vnde scite a scriptum a quibusdam reperitur, bap-
tismus alium esse fluminis, alium fluminis, alium vero
sanguinis: cum baptismi virtus & efficacia, non tam ab-
lutione & corporis, quam fide cordis contineatur: &
aliud sit per ministerium baptizare, quod sacerdos
exequitur: aliud per potestatem, quam Dominus non
utique ad eum sacramentis adunxit, ut sine illis eorundem
gratiam tribuere non possit.

*Parvuli baptizantur in fide parentum, & Ecclesie, & non debet
minor esse virtus baptismi, quam in circumcisio. h. d.*

Non tamen, quia fide cordis baptismatis virtus conti-
netur, ideo minus parvulos d., qui credere ob æta-
tem non possunt, unda salutaris abluit, cum & ii, non per
ulium, sed per habitum fidei, quem suscipiunt in bap-
tismo, credere non male credentur, & in fide parentum
& Ecclesie, alio profitente, baptizati, ob fidei sacramen-
tum recte fideles dici possunt: & cum circumcisio f. tam
adultis, quam parvulis ex precepto Domini conferretur,
ne baptismus, qui succedit in locum ipsius, & generalior
tamen existit, cum tam viri, quam femine baptizentur,
minoris videatur effectus, tam adultis, quam parvulis est
conferendus.

*Tam mater, quam filius, in ipso articulo parturienti, possunt se-
paratim baptizari, nec ab eo creditur baptismus iteratus. h. d.*

Is quoque cujus mater vel pragnans, vel in ipsa ho-
ra qua parturit, mortis urgente periculo, baptismatis
gratiam perceperit, baptizari poterit, nec propterea his
baptizatus reputabitur: cum utique ad maternum cor-
pus, cum esset in utero, periret: nec ibi regeneratio
reperiri possit, ubi generatio non precesserit, nec in hoc
infanti, qui nascitur, aliquid mater participat, cum uni-
tate utique propria voluntas in confessione sit atten-
denda.

Muti, surdi, & egrotantes baptizari possunt. h. d.

Muti quoque h. & surdi, seu egrotantes qui pro se
respondere non possunt, aliis pro se profitentibus,
recte baptizari poterunt.

*Dormienti & amentis, si ante somnum & amentiam habuerint
propositum baptizandi, baptizari possunt. h. d.*

Dormientibus & amentibus quæsitum est, &
plane si prius quam dormirent, aut amentiam incur-
rerent, non baptizandi propositum haberent, quia in eis
eadem perdurare voluntas intelligitur, si sic immergi fu-
erint, characterem sacramenti non suscipiant: secus au-
tem, si prius catechumeni extiterint, & baptizandi
propositum habuissent: tales enim in necessitatis articu-
lo baptizare consuevit Ecclesia. Tunc ergo characterem

a Veniens. ext. de presb. non baptiza. b Gl. i. in sum. de conf. dist. 4. c Can. ex quo. dist. 4. de conf. d Can. constar. de conf. dist. 4. e Can. mulier. d. dist. 4. de consec. f Can. quicumque. d. dist. 4. g Can. sive ab hereticis. & can. seq. de consec. dist. 4. h Can. ab antiqua. d. dist. 4. i C. debitum. ext. eod.

a Gl. i. in sum. de conf. dist. 4. b Can. verus bap. d. dist. 4. c Can. alius est. d. dist. 4. d Cap. majores. in sine prin. ext. eod. e Can. illud. & can. seq. vers. parvuli. de consec. distinction. 4. f Can. majores. cum ergo. ext. eod. g Can. si ad matrem. & can. seq. de conf. dist. 4. h Can. parvuli. alio. & can. seq. dist. 4. de consec. i Cap. majores. in sine. ext. eod.

sacramentalis imprimi operatio, cum obicem voluntatis contrariae non invenit obstitentem.

In virtus baptismi characterem suscipit, & cogendus est ad observantiam fidei: sicut si penitus coactus sit. h. d.

Sed & si quis non sponte, dum tamen non omnino coactus baptismi susceperit sacramentum, Christianitatis characterem suscipit: ut pura, cum quis terroribus, atque suppliciis ad undam salutarem trahitur, & ob id tanquam conditionaliter volens, licet absolute non velit, est ad fidei Christianae cogendus observantiam. Ille vero, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem sacramenti suscipit. Plus est enim expresse contradicere, quam minime consentire.

Is de quo non est praesumptio quod sit baptizatus, debet sine metu iterationis baptizari. h. d.

Illud a in dubium venire non debet, quoties nulla extant indicia inter propinquos & familiares, quibus aliquos baptizatos esse doceri possit, eosdem baptizari minime prohibendos esse. Quod enim factum esse nescitur, nulla ratio finit, ut iteratum videatur: nec temeritas intervenit praesumptionis, ubi est diligentia pietatis. De eo tamen, qui Christianis parentibus natus, inter Christianos est fideliter conversatus, tam violenter praesumitur quod baptizatus fuerit, ut hae praesumptio pro veritate sit habenda, donec evidentissimis argumentis contrarium probatum fuerit.

Iterum scienter baptizatus debet severissime puniri, ignorantem vero bis baptizatus non potest ordinari, nisi ex necessitate. h. d.

Quod si quis sciens & prudens iterum baptizari sustinuerit, arctissima poenitentiae subiciendus erit: quod si ignoranter, nulla quidem imponenda erit poenitentia, sed nisi magna cogat necessitas, ordinari non poterit.

Iterantes baptismum sunt deponendi ab officio, & beneficiis. h. d.

Illi quoque, qui aulicis temerario in homine jam baptizato coeleste lavacrum iterare ausi fuerint, excommunicationis mucrone percussis, ab omni officio & beneficio Ecclesiastico deponentur.

Multa sunt in baptismo, quae non sunt de eius substantia. h. d.

Postremo sciendum est, quod licet verbo tantum e & elemento baptismi substantia contineatur & forma, multa tamen a sanctis patribus ad eius decorem fuerunt solenniter constituta, ut immersionis numerus, exorcismi, clericorum exufflationes, salis benedicti exhibitio, salivae contactus, inunctio: quae si ex neglectu praetermissa fuerint, omisso culpa reos arguet.

Baptismus non debet conferri in privatis domibus, nisi ex necessitate, vel ob magnam nobilitatem. h. d.

Illud etiam novissime a Vienensi concilio constitutum est, ne quis in privatis domibus, sed duntaxat in Ecclesiis, in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos audeat baptizare: nisi Regum vel Principum liberi baptizandi fuerint, vel talis necessitas emerferit, propter quam ad Ecclesiam absque periculo accessus haberi nequeat.

DE SACRAMENTO CHRISMATIS.

TITVLVS IV.

Fideles post receptum baptismum debent chrismari. h. d.

Quamvis autem continuo transiiturus regenerationis sufficiat beneficium, victuris tamen etiam confirmationis auxilium est necessarium. Ita enim conjuncta sunt haec duo sacramenta, ut unum ab altero, nisi morte praeviente, separari non debeat.

Chrismatis sacramentum operatur augmentum gratiae, & soli Episcopi chrismant. h. d.

a Can. si nulla extant. de consec. dist. 4. b Canon. qui huius de consec. dist. 4. c Non ut extr. eod. d Cle. eod. tit.

Igitur omnes fideles post baptismum, paraclatum a permissi impositionem accipere debent, ut periculis Christiani inveniantur. Spiritus & Sanctus enim, qui super aquas baptismi salutifero descendit lapsu, in fronte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione robur & augmentum praestat ad gratiam. Vnde: cum ceteras unctiones simplex sacerdos vel presbyter valet exhibere, hanc non nisi summus sacerdos, hoc est, Episcopus conferre debet: alioqui nulla excusante consuetudine chrismatio irrita habebitur & vacua, nec inter Ecclesiastica sacramenta reputabitur, cum manum impositisse praeter Apostolos, quorum hodie vicem sustinent Episcopi, nulli alii legantur.

Jejunis a jejunio debet dari Chrisma, nisi necessitas aliud cogat. hoc dicit.

Accedent igitur, qui legitime sunt eratis, ad confirmationem jejunii d, ut a jejunis Episcopo sacro chrismate in fronte deliniti per manus impositionem paraclatum recipient. Plane infirmis, & morte periclitantibus, vel qualibet causa impeditis, nulla de jejunio habita ratione, manus imponi poterit.

In Baptismo, Confirmatione, & Chrismo debent patris nomine. h. d.

Illud e commune est tam his qui baptizandi sunt, quam etiam illis qui confirmationis munus recipere debent, ut aliquem in patrum habeant, qui eosdem in religione Christiana, & fide Dominica instruant, & qui pro eis apud Deum, quasi fidei iussor exsistat: quod in Catechismo observandum erit.

Patris non debent esse plures, vel non baptizati, vel confirmati. h. d.

Admonendi tamen sumus, quod nec plures quocumque in baptismo aut in confirmatione suscipere debent, sed unus s tantum, sive vir, sive mulier: nec quocumque quisquam tenere, vel levare poterit, qui ipse baptismum non sit, vel confirmatus.

Parentes non possunt esse patris propriorum filiorum, vel abbatum, vel Monachi aliorum. h. d.

Parentes quoque proprios filios, vel Abbates, vel Monachi alienos de sacro fonte suscipere, aut in confirmatione tenere non debent.

Nec baptismus, nec Chrisma possunt iterari, & iterum conferri potest tempore interdicti. h. d.

Commune etiam illud est utrique, quod & iterum (ut paulo ante diximus) iterari potest, quippe quod ambo characterem imprimunt, & quod iterum tempore ob imminens ex dilatione periculum iterum conferri, & pro utroque chrisma confici potest, ut infra suo loco latius exponemus.

DE POENITENTIA, ET REMISSIONIBUS.

TITVLVS V.

Quid sit poenitentia, & effectus poenitentiae. h. d.

Poenitentia, est Sacramentum, quod contritione, confessione, & satisfactione concurrentibus peccatorum operatur remissionem. Multiplex enim Dei misericordia ita lapsibus humanis subvenit, ut non solum per baptismi & confirmationis gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes aeternae vitae reparari velit. Vnde qui dona regenerationis violaverint, proprio se iudicio condemnantes, per Sacramentum poenitentiae ad criminum remissionem, quali ex naufragio atrepta tabula ad portum perveniunt.

a Can. novissime de consec. dist. 5. b Can. de consec. dist. 5. c Can. ut. s. per front. extr. de sac. unct. & can. in omni quae de consec. dist. 5. d Can. ut jejunii & can. seq. de consec. dist. 5. e Ca. voi. ante omnia. de consec. dist. 4. f Ca. non plures. de consec. dist. 4. & can. seq. g Can. non licet. de consec. dist. 4.

Tres sunt species penitentiae, & penitentia solennis iterari non potest, & penitentes ad sacros ordines reddi inhabiles. h. d.

Sunt autem penitentiae tres species: quaedam enim est solennis, quaedam publica, quaedam privata. Solennis est, quam propter maiora scelera, Episcopus in capite jejuniis, servata certa rerum serie, delinquentibus. solet imponere: quae quidem ne Ecclesiae vilescat auctoritas, iterari non debet: & tales penitentes ad sacros ordines (ut supra exposuimus a.) inhabiles reddit, quippe quae nec aliter potest sacerdotibus imponi, quam si prius ecclesiae militiae cingulo exuti fuerint.

Publica delicta & publica penitentia sui debent, h. d. Publica penitentia est, quae publice, nulla servata juris solennitate, peragenda injungitur: qualis est, peregrinatio, certi habitus delatio, & his similia. Cum enim manifesta peccata non sint occulta correctione purganda, recte constitutum est, ut qui publice peccando proximo suo scandalum praeberint, publicam etiam penitentiam a propriis sibi sacerdotibus impostam peragere debeant. Apparet itaque ex his, quod licet omnis solennis penitentia publica sit, non tamen omnis publica est solennis.

Vnusquisque semel in anno debet confiteri, & Eucharistiam sumere, nisi de confiteo sacerdoti abstineat, h. d.

Privata aut secreta penitentia est, quae in occulto Deo fit & sacerdoti. Statutum est enim generali Concilio b, ut omnis fidelis, quam primum sapere coeperit, omnia sua peccata proprio sacerdoti confiteatur, & injunctam sibi penitentiam propriis viribus adimplere studeat, suscipiens reverenter ad minus, singulis annis in Paschate Eucharistia sacramentum, nisi forte de sacerdotis consilio ex causa duxerit abstinentiam: alioquin & vltimus ab ingressu Ecclesiae arcebitur, & moriens Christiana carebit sepultura.

Penitentia constat contritione, confessione, & satisfactione, hoc dicit.

Constat igitur penitentiae sacramentum tribus partibus: contritione cordis, confessione oris, & operis satisfactione. Contritio nihil aliud est, quam dolor pro peccatis voluntate assumptus, cum proposito confitendi, & satisfaciendi. Confessio (ut Augustino placet) est, per quam morbus latens spe veniae aperitur: vel confessio est Canonica peccatorum coram proprio sacerdote facta declaratio.

Tribus casibus potest quis confiteri non proprio sacerdoti, si obtineat licentiam ab eodem, vel ab Episcopo, vel si confiteatur fratribus habitantibus generalem potestatem audiendis confessiones, h. d.

Quod autem dicitur coram proprio sacerdote, ita demum obtinet, si nulla legitima causa substat ejus declinandum potestatem. Caterum si quis vel proprii sacerdotis imperitiam vereatur, vel alias vitam & mores suspectos habeat, & propterea alieno sacerdoti d. confiteri voluerit, licentiam prius postulet & obtineat a proprio: cum aliter illum alienus, quacumque iurifragante consuetudine, non possit absolvere, vel ligare. Si quis tamen regularibus generalem audiendis confessiones potestatem habentibus, & locorum ordinariis praesentatis, & ab iisdem approbatis, confessus fuerit, Parisiensis Doctoris rejecta sententia, non magis eadem peccata tenebitur iterum confiteri, quam si ea proprio sacerdoti juxta generalis Concilii dispositionem confessus fuisset.

Episcopus potest suo subdito concedere licentiam eligendi confessorem, hoc dicit.

Episcopus quoque subdito suo, ut quemvis idoneum sibi deligat confessorem, facultatem concedere poterit: cum non minoris esse debeat efficaciae ab Episcopo obienta licentia, quam a Parochialia sacerdote.

Necessitas facit affectum reputari pro effectu, h. d.

Ed & si penitendi urgeat necessitas, nec desiderantur locus aut tempus proprium sacerdotem offerat, & si is, cui quis confitetur, solvendi nullam potestatem habeat, tanta tamen est vis confessionis, ut dignus fiat venia ex desiderio sacerdotis, qui proximo suo criminis turpitudinem confiteri non refugit. Votum enim pro opere reputatur, cum operis perficiendi facultas deest.

In perpetuum est in monasterium detradendus, qui revelat confessionem, h. d.

Ed a si ve proprius sacerdos, si ve alius penitentiam audiat, cavebit omnino, ne aut verbo, aut alio quovis modo contentem prodar: quoniam qui peccatum in penitentiali iudicio sibi defectum revelare ausus fuerit, non solum a sacerdotali officio deponendus erit, verum etiam ad agendam perpetuam penitentiam in atulium monasterium detradendus.

Sacerdos non debet quem absolvere de casibus reservatis Papa, vel Episcopo, h. d.

Illud etiam animadvertere sacerdotem oportet, ne quem scilicet ab his criminibus absolvendo liberaretent, quorum absolutio, aut Apostolico b, aut proprio ordinario est servata: ut puta, si penitens clericum enormiter laeserit, Ecclesiam combusserit, vel fregerit, falsum commiserit, Cardinalem, vel Episcopum insecutus fuerit, cum moniali rem habuerit, & in aliis casibus.

In generali confessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimiliter in specie confessurus, h. d.

De eo tamen quaesitum est, si Episcopus subdito suo concesserit, ut sibi possit idoneum eligere confessorem, an tunc ille, quem is elegerit, in casibus, quidem eidem Episcopo specialiter reservantur, vel solvendi habeat facultatem: & cum in generali confessione illa minime veniant, quae non esset quis verisimiliter in specie confessurus? responsum est, electum hunc hujusmodi non habere potestatem.

Contritio & confessio sine satisfactione parum proficiunt, hoc dicit.

Ed nec contritio multum proficiet, nec confessio, nisi si ambabus adiuncta fuerit satisfactio: quae nihil aliud est, quam quaedam injuriae illatae compensatio: nullus enim delictorum accipit veniam, nisi (si nulla necessitate fuerit impeditus) qualemunque, etsi longe minorem, quam debeat, poenam solverit. Nec sufficit mores im melius commutare, & a praeteritis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, Deo satisfiat per contritionis sacrificium, cooperantibus, elemosynis, orationibus & jejuniis.

Medici qui egrotos ad penitentiam non inducunt, sunt ab Ecclesia ingressu arceudi, h. d.

Medicos d. etiam admonere oportet, ut cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant, & inducant, ut medicos vocem animatum: ut, postquam fuerit egrotanti de spiritali salute provisum, ad corporalis medicinae remedium salubrius procedatur. Si quis autem medicorum secus fecerit, ab Ecclesia ingressu arcebitur, donec pro transgressione hujusmodi satisfecerit.

Qui habuit propositum confitendi, potest absolvi, si servata morbi non possit confiteri, h. d.

Si quis autem in infirmitate constitutus, penitentiam appetierit, & dum ad eum invitatus sacerdos properat, morbo oppressus obmuerit, vel in phrenesim conversus fuerit, & penitentiam moriturus, & per manus impositionem reconciliationem accipere poterit.

a Tit. qui promo. non poss. 4. penitentes. b C. omni utriusq. extr. eod. c Ca. fin. de penit. dist. 6. d Ca. omni utriusq. 5. si qui autem. extr. eod.

a C. omni utriusq. 4. caveat. extr. eod. b Clemen. 1. 5. qui. vers. nec etiam. de privileg. c Ca. 2. de pen. in 6. d C. cum infirmitas. extr. eod.

Depositi ultimo supplicio sacramentum penitentia & Eucharistia non negatur. h. d.

Nec in firmis solum, sed etiam ultro gladio motu- tis in hac parte jura subveniunt, cum ultimo dam- natis supplicio & penitentia sacramentum, si petant, non solum negari non debeat, verum etiam sint censura Ecclesiastica ab ordinariis locorum coercendi, quicun- que adferantur, quo minus id consequantur. Quod ipsum & de Eucharistia quoque intelligendum erit, cum quibuscunque penitentia non negetur, viaticum quo- que, quod vere penitentibus exhibetur, intelligatur esse concessum.

DE EUCHARISTIA. TITVLVS VI.

Maximum est Eucharistia sacramentum, & saltem semel in anno debet assumi. h. d.

Et autem inter cetera, Eucharistia sacramentum maximum est, oblationes omnes longe antecellit. Unde sicut prestantius est ceteris, ita etiam diligen- tius excelli debet. Et quidem circa prima fidei cunabula frequentissima erat apud fideles sanctissimi viatici sus- ceptio; sed cum postea paulatim tepescente charitate ra- rius homines communicarent, constitutum fuit, ut nisi quis majoribus fortasse criminibus impediretur, tri- bus saltem vicibus in anno communicare deberet: do- nec refrigerante penitus religionis ardore, eodem tandem ventum est, ut semel saltem singulis annis, unusquis- que celestis mensae debeatur esse particeps.

Quotidie sacerdotes hodie pro populo sacrificare debent, sed semel tantum, non plures, nisi ex magna causa, vel in nativitate Domini. hoc dicit.

Invaluit tamen, ut Deo quotidie sacerdotes pro po- pulo hanc oblationem facerent. Quoniam enim quo- tidie labimur, ideo etiam Christus quotidie mystice pro nobis immolatur: in quo tamen illud cavendum est, ne sacerdos, quacunq; praeferat dignitate, amplius quam semel in die celebret: nisi aut aliter faciendum Domini nativitas fuerit, aut urgens cogat necessitas. Satis enim foelix est, qui semel digne celebrat.

Presbyter tantum debet exhibere Eucharistiam, non inferior: nisi subsit necessitas. h. d.

Sed nec ab omnibus, nec passim omnibus tantum sacra- mentum exhiberi debet: nam veluti solus sacerdos illud conficit, ita etiam nemo praeter eum exhibere po- terit. Quod si presbyter aliter quam per semetipsum in firmum, vel alium communicet, ex Rhenensis & concilii dispositione, sui gradus periculo subiacet. Per- misit tamen Laodiceense concilium, si necessitas urge- ret, ut diaconus praesente presbytero Eucharistiam iustus erogare possit.

Sacerdos constituitur in peccato mortali, quoad se ipsum, est su- spensus non quoad alios. h. d.

Mo & sacerdotes, si qua criminali & macula sese infe- ctos esse sentiant, ab huiusmodi exhibitione abstinere debent. Quamquam si peccato mortali, vel minori ex- communicatione ligatus celebret, & sacramenta con- ferat, licet graviter peccet, nullam tamen irregularitatis notam incurrit, & sacramenta ab eo collata, virtutis ef- fectum non careant: cum non a collatione, sed a partici- patione, quae in sola perceptione consistit, videatur esse sermatus.

a. C. de penitent. b. C. de nullo in sacrificio. de consecrat. dist. 2. c. C. de consecrat. distinction. 2. d. C. de omni. de pan. e. C. de referent. extra. de celeb. miss. f. C. de consecrat. extra. de celeb. miss. g. C. de consecrat. dist. 2. h. C. de consecrat. dist. 2. i. C. de consecrat. dist. 2. k. C. de consecrat. dist. 2. l. C. de consecrat. dist. 2. m. C. de consecrat. dist. 2. n. C. de consecrat. dist. 2. o. C. de consecrat. dist. 2. p. C. de consecrat. dist. 2. q. C. de consecrat. dist. 2. r. C. de consecrat. dist. 2. s. C. de consecrat. dist. 2. t. C. de consecrat. dist. 2. u. C. de consecrat. dist. 2. v. C. de consecrat. dist. 2. w. C. de consecrat. dist. 2. x. C. de consecrat. dist. 2. y. C. de consecrat. dist. 2. z. C. de consecrat. dist. 2.

Siemens & histrionibus non est danda Eucharistia: praeter- autem maxime infirmis, semper debet esse parata. h. d.

Item quamvis regulariter nullus, etiam si quon- dam peccatorum & impenitentem esse loquatur, ab altariis arcendus: Scenicis & tamen, atque histrionibus, ceterisque personis huiusmodi, quando tam de- standas artes exercuerint, sacra communio denegata erit. Nec enim Evangelicis disciplinis congruit, ut po- dor & honor Ecclesiae tam turpi & infami contigant foederetur. In ceteris prospiciet presbyter, ut si quon- dam fuerit, ita Eucharistiam paratam habeat, ut nemo sine communione moriatur.

Sacramentum Eucharistiae consistit visibili forma, & virtute corporis, & spirituali virtute. Et in calice panis debet contineri aqua mixtum. h. d.

Consistat autem Eucharistiae sacramentum visibili forma, veritate corporis, & virtute spirituali. Forma visibilis est panis, & vini: d. vinum vero hoc loco intelligitur aqua permixtum: nec enim in calice Domini, aut vinum solum, aut aqua sola offerri debet, cum utrumque ex latere illius profuisse legatur. Illud etiam rationabilis consuetudo generalis habet Ecclesiam plus in eo vini, quam aquae sit ponendum.

In sacramento altaris & panis & vinum sunt vera carnis & sanguinis Domini. h. d.

Veritas f. est carnis & sanguinis: sicut enim ante con- secrationem panis est & vinum, quod natura factum est: ita etiam post consecrationem vera Christi caro & sanguis, quem benedictio consecravit.

Virtus sacramenti est charitas & unitas. h. d. Virtus est charitatis & unitatis: nam veluti ex multo- rum granis unus fit panis, & multis racematum vinum, ita & nos per hoc charitatis sacramentum Christo incorporati, unum evadimus.

Panis, quomodo & quando trita, qui visus conficit sacramentum altaris, sunt sacramenta. h. d.

His igitur repetitis apparet, primum quidem sacra- mentum esse non rem, secundum & rem esse simul & sacramentum, tertium vero rem esse, sed non sacra- mentum. Sed primum quidem sacramentum est signu- m rei, secundum est sacramentum unius & alterius rei, tertium vero res est gemini sacramenti.

DE EXTREMA UNCTIONE TITVLVS VII.

Extrema unctio solet exhiberi in de quibus non debet: & duplex unctio, exterior & interior: & maxime auctor dis- tinguit. h. d.

Hasten us loquuti fuimus de his sacramentis, quae ad ingressum, & ad progressum in Ecclesia com- parata sunt: consequens autem est, ut de his videamus, quae propter egressum ab Ecclesia sunt constituta. Sciendum est igitur, graviter aegrotantibus, & de quo- rum morte probabiliter timei potest, certas corporis partes sanctificato oleo a presbyteris ex infusione di- vina ungi debere: quae quidem unctio, non minus interius animae, quam exterius corporis sanitatem ope- ratur. Sunt h. enim unctiois duae species: Exterior, quae materialis & visibilis, & interior, quae spiritualis est & invisibilis. Exterior visibiliter inungitur corpori: Interior invisibiliter cor inungitur. Haec, quod in ex- tremate vitae constitutus exhiberi consuevit, maxime ex- tremae unctiois nomen est sortita.

a. C. de consecrat. dist. 2. b. C. de consecrat. dist. 2. c. C. de consecrat. dist. 2. d. C. de consecrat. dist. 2. e. C. de consecrat. dist. 2. f. C. de consecrat. dist. 2. g. C. de consecrat. dist. 2. h. C. de consecrat. dist. 2. i. C. de consecrat. dist. 2. k. C. de consecrat. dist. 2. l. C. de consecrat. dist. 2. m. C. de consecrat. dist. 2. n. C. de consecrat. dist. 2. o. C. de consecrat. dist. 2. p. C. de consecrat. dist. 2. q. C. de consecrat. dist. 2. r. C. de consecrat. dist. 2. s. C. de consecrat. dist. 2. t. C. de consecrat. dist. 2. u. C. de consecrat. dist. 2. v. C. de consecrat. dist. 2. w. C. de consecrat. dist. 2. x. C. de consecrat. dist. 2. y. C. de consecrat. dist. 2. z. C. de consecrat. dist. 2.

Magu diquon trahit ad se minus dignum. h. d.

Sanctificatum aurem oleum hoc loco accipimus, non modo quod ipsum totum consecratum est, sed etiam quod est consecrato admixtum a. Postquam hucusque de iis sacramentis, quae quoquo modo necessitatis sunt, tractatum habuimus, reliquum est, ut de iis loquamur, quae dignitatis sunt & voluntatis.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

TITVLVS VIII.

Quid sit ordo. h. d.

Voluntatis Sacramenta sunt (ut paulo ante exposuimus) Ordo sacer, & Matrimonium. Est autem ordo, nihil aliud quam signaculum quoddam Ecclesiae, per quod spiritualis potestas traditur ordinato, de cuius speciebus, differentiis, & gradibus satis videtur superiore libro dictum esse. Vnde solam nunc restat, ut ad matrimonii materiam orationem veramus.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

TITVLVS IX.

Quid sit matrimonium. h. d.

Matrimonium b est viri & mulieris conjunctio, individuam vitae consuetudinem continens, cum divini & humani juris communicatione.

Matrimonium praecedit alia Sacramenta, ratione loci in quo institutum est, temporis, amplitudinis & mysterii. h. d.

Merito inter alia sacramenta matrimonium quoque annumerari meruit, cum ceteris loci, temporis, amplitudinis, & mysterii ratione etiam praecellat. Siquidem ab orbis primordio in paradiso a Deo ipso institutum est, ut esset omnibus etiam infidelibus commune, quod in aliis minime contingit. His illud quoque accidit, quod animorum consensus & corporum commixtio, quae in matrimonio intercedunt, primum quidem charitatem significat, quae consistit in spiritu inter Deum & iustam animam, vel Ecclesiam: alterum vero sacrosanctum conjugium designat, quod inter Christum & Ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum.

Bona matrimonii sunt sacramentum, fides, proles, & fornicationis remedium. h. d.

Consequuntur & inde praeter sacramentum, & alia bona, ut puta a, fides, & proles, & quod humana infirmitas in ruinam turpitudinis prona, honestate excepta conjugii, minime laeditur. Initiatum autem matrimonium sponcione, consensu ratificatur, & copula consummatur: de quibus singulis distinctius discipiamus.

DE SPONSALIBVS.

TITVLVS X.

Quid sint sponsalia, & unde dicantur. h. d.

Sponsalia e sunt futurarum nuptiarum mentio, & repromissio: & dicta sunt a sponendo, quod per ea sibi invicem se futuros conjuges viri & mulieres spondent.

Sponsalia contrahuntur, verbis, literis, & consensu. h. d.

Contrahuntur autem sponsalia variis modis: ut puta, ore, verbis, literis, & consensu. Res contrahuntur per nudam subarrhationem, vel annuli iunctionem. Verbis, ut si inter virum & mulierem promissio super futuro matrimonio intercesserit, veluti altero alteri vice mutua dicente: Ego t te accipiam in meum maritum, & ego te in meam uxorem: live in hunc sensum verba similia protulerint.

a Gl. fin. c. quod in dubiis. extr. de cons. Eccl'es. b In sum. 27. q. 2. s. sanct. c. illud extr. de presump. & c. de iur. extr. de bigen. d. C. v. m. 27. q. 2. c. Constat. 30. q. 5. gloss. 1. e. licet. extr. de trans. Episc. f. Cap. penult. extr. eod.

Literis, ut cum abientes inter se de futuris nuptiis per Epistolam paciscuntur: quod ipsum & per nuncium, vel procuratorem fieri poterit.

Procurator ad contrahendum matrimonium non potest substituere, nisi hoc habeat in mandatu. h. d.

Procurator a tamen ad hoc specialiter constitutus, ob magnum, quod ex facto tam aetate posset periculum imminere, alium substituere non poterit, nisi hoc esse specialiter commissum fuerit.

Si duo impuberes, quorum prudentiam non supplet aetatem, & qui pubertate non sint proximi, vel etiam alter tantum sit impubes, per verba de presenti matrimonium contraxerint, talis contractus resolvitur in sponsalia de futuro: & ex eo inducitur iustitia publica honestatis. h. d.

Consensu b contrahuntur sponsalia: ut cum pubes & impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, & in quibus aetatem prudentia non supplet, matrimonium per verba contraxerint de presenti. Licet enim verba in praesens matrimonium sonent, iuristamen interpretatione in sponsalia de futuro resolvuntur. Quo casu dicta sponsalia, licet contrahentes matrimonium celebrare intenderent, conjugium, quod ab initio aetate impediendo, ut matrimonium non tenuit, per adventum pubertatis minime convalescit, nisi per carnis copulam subsequatur, vel alium modum contrahentes cum eisdem perseverantia voluntatis, ad pubertatis tempora pervenisse evidenter constiterit: per dictum tamen contractum, qui valuit ut potuit, non sicuti agebatur, publica honestatis iustitia censetur inducta.

In re denotanda potius effectum attendimus, quam modum. hoc dicit.

Et ideo hoc casu consensus contracta sponsalia dicimus: quia, si verba species, non sponsalia, sed ipsum matrimonium contractum videri poterit. Censuerunt autem iura eos, qui, cum non possent, conjugium de facto contraxerunt, voluisse etiam in casu quo possent, contrahere: ideoque saltem, ut sponsalia, valere conventionem.

Sponsalia contrahuntur tripliciter, pure, in diem, & sub conditione: & qui contraxerunt sponsalia pure, compellendi sunt etiam matrimonium contrahere, & consanguinei contrahentium non debent eorum ipsi contrahentibus contrahere. h. d.

Resolvuntur sponsalia, aut pure, aut adjecta die, aut sub conditione. Pure e, ut cum vir & mulier se invicem futuros conjuges pollicentur. Et hoc casu nullus consanguineorum aliquo pacto alterum ex contrahentibus matrimonio sibi copulare poterit: imò qui contraxerunt, ut se invicem recipiant, & mutua conjugali affectione pertractent, moneri, & nisi rationabilis causa obstitet, Ecclesiastica censura compelli poterunt.

Si per contrahentem sponsalia in diem, non stetit quo minus matrimonium contraheret intra terminum, cum alia postmodum matrimonium contrahere poterit. h. d.

Les adicitur sponsalibus cum quis intra certum temporis spatium aliquam se ducturum in uxorem convenit: in qua specie, si per eum non steterit, quo minus intra praefixum terminum cum eadem matrimonia contraheret, libere ad nuptias alterius transire poterit.

Sponsalia contracta sub conditione, evanescent conditione deficiente, nisi ab ea recessum fuerit. h. d.

Sub conditione celebrantur sponsalia, cum quis, si quid fieri vel contigerit, nuptias se contracturum pollicetur: veluti si dictum fuerit, Ego d te in uxorem accipiam, si centum milia dederis: aut, si pater meus consenserit, quibus conditionibus deficiente, ad matrimonium quis compelli non poterit, nisi consensus de praesenti, aut carnalis sit inter eos commixtio subsequuta, cum his casibus a conditionibus recessum videatur.

a Ca. si. de procur. in 6. b Ca. 1. 4. idem. de despons. impub. in 6. c C. 2. & c. ex literis. cl. secunda. ext. ex. tit. d C. de illis. & cap. per unum. ext. de conditio. appo.

Turpes conditiones adjectae sponſalibus vel matrimonio non vitiant, ſed vitiantur: niſi ſint contra ſubſtantiam & naturam conjugii. hoc dicit.

Hoc tamen de his conditionibus intelligere nos oportet, quae honeſta ſunt, & Canonice inſtitutis non contrariae: nam ſi turpes ſint, aut impoſſibiles, ob favorem matrimonii debent pro non adjectis cenſeri: ſi tamen non ſolum turpes ſint, ſed etiam contra ſubſtantiam, vel naturam conjugii: puta, ſi alter dicat alteri a: Tecum contraho ſi generationem proliſ evitaveris, vel donec aliam honore vel facultatibus digniorem inveniam, aut ſi pro quaſtu adulterandae tradideris: matrimonialis contractus, quantumcumque ſit favorabilis, omni carebit effectu.

Minores ſeptennia non poſſunt ſponſalia contrahere, & contracta lapſu temporis non convaleſcunt, niſi nova voluntas acceſſerit, aut nixus copulae inter venerit. h. d.

Non tamen omnibus, cujuſcumque ſint aetatis, licet ſponſalia contrahere: nam inter minores ſeptennio b celebrata, nullius roboris efficaciam ſortiuntur: ideoque ſi infantes, vel unus major ſeptennio c, alter minor, ſponſalia contraxerint ipſi, vel parentes pro eis, niſi per cohabitationem eorum mutuam, ſive alijs verbo, vel facto eoſdem in eadem voluntate factos majores perdurare liquido appareat, ſponſalia huiusmodi, quae ab initio nulla erant, per lapſum dicti temporis minime convaleſcunt: & ideo cum ſint nulla, ratione defectus conſenſus, publicae honeſtatis juſtitiam non inducunt. Si tamen cum ea, quam nondum ſeptennem domum quis traduxerit, copulae nixus interceſſerit, aliud ſtatuendum erit.

Qui contraxerint ſponſalia, debent compelli ad matrimonium, etſi aliquid triſte timeatur. h. d.

Initiatum igitur ſponſalibus matrimonium fide conſenſus ratificari debet. Quod ſi qui de contrahendo matrimonio fidem ſibi dederunt d, ſe invicem admittente omnino noluerint: inſtar eorum, qui ſocietatem interpoſitione fidei contrahunt, & poſtea eandem ſibi remittunt, diſſolutio tolerari poterit: cum coactiones diſſiciles ſoleant exitus frequenter habere.

Non ſunt audiendi impuberes volentes diſſolvere ſponſalia, ſed exſpectandum tempus pubertytis. h. d.

De illis, qui infra annos aptos matrimonio ſponſalia contrahunt, quaeri poterit: & ſane, ſive uterque, ſive alter reclamet, & antequam ad annos matrimonii aptos pervenerint, ſeparari poſſunt, non ſunt audiendi: ſi vero alteruteriſtorum ad pubertytis annos pervenerit, infra eoſdem annos altero exiſtente, cum ſponſalia contraherentur, ſi is, qui minoris eſt aetatis, ad pubertytis annos perveniens reclamaverit, nec in alterum conſentire voluerit, iudicio Eccleſiae ſeparari poterunt.

Mulier viripotens contrahenti cum impubere, non poteſt reſiſtere, ſed impubes factus pubes poteſt. h. d.

Mulier ſ quoque, quae nobiles annos attingens, ei qui nondum matrimonio erat aptus, nupſit, cum in eum ſemel conſenſerit, amplius diſſentire non poterit, niſi ipſe, cui nupſit, poſtquam ad legitimam aetatem pervenerit, in eam ſuum negaverit praſtare conſenſum.

Contrahens ſponſalia cum impubere coacte, non tenetur exſpectare impuberem. h. d.

Hec tamen de his dicta intelliguntur, quae ſponſa cum minoribus ſponſalia contraxerint. Si quae enim non tam ſpontee ſua, quam a parentibus coacta, cum impubere contraxerit, & domum traducta fuerit, licet aliquando ibi invita permanſerit, ſi puerum, uſque ad annum decimumquartum minime exſpectan-

a C. ſi. extr. de conditi. appo. b C. accerſit. extr. de deſpon. impub. c C. i. in prin. de deſponſ. impub. in d. d C. 2. extr. eod. e C. i. de illu. extr. de deſponſ. impuber. f C. de illu. ſ. mulier. g de deſponſ. impuber.

dum duxerit, ei alium ſibi virum accipiendi libera concedenda facultas erit.

Sponſalia contracta a parentibus, non tenent, niſi filii conſentiant & ratificent. h. d.

Non abſimile eſt a quod de ſponſalibus, quae propter filijs puberibus frequenter contrahuntur, dicitur: nam ſi quidem ipſi filii expreſſe conſentiant vel tacite, ut ſi praſentes fuerint, nec contra dictum obligantur: & ex eis oriuntur publicae honeſtatis juſtitiam eodem etiam obtinent, ſi filij tempore ſponſalium praſentes, & etiam ignorantibus eadem ſponſalia, poſt factas & prudentes ratificationes, tacite vel expreſſe abſas ex ſponſalibus contractis a parentibus pro filijs, ut ipſi obligantur, nec publicae honeſtatis juſtitiam inducunt.

Sponſalia diſſolvuntur ipſo jure, quando non habetur ſtatutum contrahentium. h. d.

Diſſolvuntur ſponſalia, aut ipſo jure, aut facto bonis. Ipſo jure tunc dicuntur ſponſalia diſſolvi, cum nulla habita ratione voluntatis & conſuetudinis, ex certa ſuperveniente cauſa diſtrahuntur: ut contractu matrimonii, ſacrorum ordinum ſuſceptione, religionis ingreſſu, cognationis interveniu.

Matrimonium per verba de praſenti contractum, ubi ſponſa praecedentia, etiam juramento firmata: ſed manum non tradidit per verba de praſenti, non irritatur etiam ſicuti ſponſa dicit.

Si quis igitur eam, quae tibi deſponſata fuerat, perſe ſibi junxerit de praſenti, etiam ſi interea ſponſalia juramento firmata extiſſent, dum tamen copula non intervenerit, nihilominus per ſecundum matrimonium, etiam te invito, tolluntur: licet tibi ſtraigentibus, ſalutaris ſit injungenda poenitentia: quaequam, ſi prius per verba contraxiſſes de praſenti, non tamen maneret matrimonium, ut per ſecundum, etiam ſecuta copula, tolli non poſſit. Nec enim impuſionem eodem interdum frangi jura ſuſtinent, ita etiam ſibi conſenſus aboleri permittunt.

Per ſuſceptionem ſacrorum ordinum, & ingreſſum monaſterii diſſolvuntur ſponſalia.

Tem ex contrario, ſi quis ſacris ordinibus ſibi ſignitus, aut religionem fuerit ingreſſus, perſe ſolvuntur ſponſalia. Conſultius b tamen cogitur, quae certam mulierem ſe ducturum in uxorem forte perſe fecerit: poſtea que nulla ſubſequeute carnali copula religionem ingreditur.

Affinitas ſuper veniens dirimit ſponſalia de futuro. h. d.

Item ſi inter ſponſum & ſponſam affinitas ſuperveniat: puta, ſi ſponſum e propinquum ſponſae cognoville, aut manifeſtum ſit, aut de hoc ſit publice diſtinctus, aut ſpiritualis inter eos cognatio interceſſerit: diſſolvuntur inter eos ſponſalia, nec ad matrimonium perveniri poterit.

Pone quomodo ſaſto hominis ſponſalia diſſolvuntur. h. d.

Facto hominis diſſolvuntur ſponſalia, vel contracto utriuſque contrahentis conſenſu, vel cum legitima emergente cauſa, diſſolutio alterius tantum voluntate permittitur: veluti, ex fornicatione d, abſentia membrorum amiſſione, incurabilis morbi interveniu.

Sponſalia diſſolvuntur contrario conſenſu, nec poena appoſita ſponſalibus appoſita, aliquid operatur. h. d.

Si contrahentes igitur, vel ſeſe invicem liberent, vel impubes contrahens adveniente pubertytate, non nolit habere matrimonium, diſſolvuntur ſponſalia: ſi aliquid proderit, quod ſub certa poena contra dicta fuerit:

a C. i. ſ. fin. ca. de deſponſat. impub. in d. b C. ca. de corver. conjug. c C. 2. extr. de conſanguinit. & affin. d C. q. i. can. Apoſtolus & can. omnes. 22. q. 2. diſcretiorum. extr. de co. qui cogn. conſangu.

cum enim libera matrimonia esse debeat, poenarum inanis omnis est adfectio.

Ob fornicationem post sponsalia etiam juramento firmata commissam potest quis licite resistere: & id quod conjunctis disjungit, multo magis impedit conjungendos. h. d.

Vnus quoque tantum dissensu etiam jurati solvuntur interdum sponsalia: veluti b si quis aliquam se in uxorem ducturum juraverit, & ea postmodum fornicata fuerit. nam licet eidem fornicationem non possit opponere precedentem, ob subsequentem tamen poterit eandem in conjugem non ducere: quia illi juramento talis inest conditio, si illa contra regulam desponsationis non venerit: alioqui si post hujusmodi juramentum publica meretrix fieret, teneretur eam in uxorem ducere: quod est proflus absurdum. Nam si post contractum conjugium, vir propter fornicationem licite potest a sua cohabitatione recedere, longe fortius, ante conjugium celebratum sponsus sponsam poterit non admittere.

Carnalis & spiritualis fornicatio aequiparantur. h. d. Idem erit, si sponsus vel sponsa idololatrando, vel heresim sequendo in spirituales fornicationem incidit.

Si sponsus conserans se ad remotas regiones, sponsa possunt se ad aliorum nuptias conferre, recepta, si pejeraverint, poenitentia. h. d.

Ed e & si qui praestito juramento promittant aliquas se mulieres ducturos, posteaque illis non cognitis, procul recedentes, ad alias partes se transferant, liberum est mulieribus ad alia migrare vota: recepta tamen de praesentio, si forte juramentum praestiterint, poenitentia, si per eas steterit quo minus fuerit matrimonium consummatum.

Lepra, vel similibus morbis sponsalia dirimat, licet non dirimat matrimonium. h. d.

Item si sponsus, aut sponsa, leprosus fiat d, vel leprosa: paralyticus, vel paralytica: aut nasum vel oculos amittat: aut quid sibi turpis eveniat: ad consummandam maritalem copulam compelli non debent: licet jam contractum matrimonium superveniens lepra, vel alius morbus non dirimat.

DE NUPTIIS. TITVLVS XI.

Tantis subordinacionem praesentis Tituli ad precedentia & sequentia. h. d.

Expofimus hactenus, quid esset matrimonium; quave ratione inter sacramenta reponatur, admonentes illud initiari sponsalibus, consensu ratificari, & copula consummari. Sed cum proximè de sponsalibus, tanquam de principio tractatum habuerimus: reliquum nunc est, ut de consensu & copula, quibus substantia & perfectio matrimonii continetur, differamus, quid impediatur nuptias contrahi, vel contractas dirimat, cum ceteris quae tractatui adjacent, recensentes.

Nuptia consensu partium contrahuntur, nec sufficit consensus patrum. h. d.

Nuptias igitur, sive matrimonium inter se contrahunt, viri puberes & mulieres viri potentes, simul atque in se invicem consenserunt. Vbi enim non est utriusque consensus, non potest esse matrimonium: ideoque si ex altera parte pater puellae tantum consenserit, ex altera qui se cupit maritum fieri, nihil agitur: quanquam honeste faciant filii, si paterna voluntati minimè reluctentur.

Tabernas astitatur non tam animi quam corporis habitus: & minores quatuordecim annis non possunt contrahere matrimonium, nisi pro bono paci, & ex necessitate. h. d.

a C. de m. s. cum itaq. ext. eod. tit. b quomodo modum ext. de jur. jurand. c C. de m. s. ext. eod. d C. i. & si ext. de conjugio l. profr.

Ed qui sint puberes, videamus: & quidam ex annis tantum pubertatem judicandam asserunt, eum esse puberem rati, qui quatuordecim annos impleverit: & viri potentem, quae duodecim, quamvis tardissime pubescant. Praevaluit tamen opinio existimantium ex habitu corporis pubertatem debere censer, atque eos qui generare possunt, etiam si minores annis sint, in proposito puberes reputari. Itaque, si malitia aetatem suppleat, etiam minores ea aetate conjungi possunt. Idem, si forte urgentissima necessitas interveniat: utpote quod pro bono pacis talium conjunctio sit toleranda.

Quantum ad Ecclesiam, verba sunt necessaria ad contrahendum matrimonium, ac muti & surds signis nuptias possunt contrahere. h. d.

Item b autem per solum legitimum viri & mulieris consensum matrimonium contrahatur, attamen quantum ad Ecclesiam, verba praesentem consensum exprimentia sunt necessaria, si contrahentes loqui poterunt. Muti vero & surdi, qui loqui non possunt & ex aure, si contrahere velint, & quod verbis ostendere nequeverint, signis declaraverint, proculdubio legitimas nuptias contrahent.

Tent quasdam verborum conceptiones aptas ad matrimonium contrahendum. h. d.

Verba autem ad hoc apta sunt: verbi gratia c, Ego te in meam uxorem accipio, & ego te accipio in meum maritum: vel, Promitto quod te ab hoc tempore pro conjuge tenebo, & tibi sicuti uxori meae fidem servabo: & contra, Promitto me te pro marito habituram, & tibi tanquam viro proprio fidem servaturam: vel similia consensum de praesenti exprimentia.

Verba prolata in contrahendo matrimonio sunt accipienda secundum communem intelligentiam. h. d.

Unde quaeritur, si alter conjugum ita loquutus fuerit d, ut quod propositum est, altera pars non intellexisse se asserat, quid agendum sit, si tali praeterea causa diffidit quaeratur: in qua specie, si matrimonium contractum iudicio & aetate sint idonei, si alter, quod alter proposuit, non intellexerit, statutum est, ad communem verbi intelligentiam esse recurrendum, cogendique erunt ambo verba prolata in eum sensum accipere, quem solent rectè intelligentibus generare.

Servi possunt etiam invito domino contrahere matrimonium, dum tamen dominus non fraudens debitis obsequiis. h. d.

Illud quoque explorati juris est, quod matrimonia inter se contrahunt, non solum liberi homines, verum etiam servi a. Sicut enim neque liberi, neque servus ab aliis sacramentis Ecclesiae removendus, ita nec inter servos matrimonia prohiberi debent: ideoque, quanquam contradicentibus dominis, & invito contracta fuerint, nulla ratione propterea sunt dissolvenda. Servi tamen, qui contraxerint, proprios dominos debitis & consuetis obsequiis minimè fraudare debent.

Si unus conjugum comperiat post contractum matrimonium servus conditum, potest dissolvere matrimonium, nisi post talis cognitionem fuerit renovatus consensus, vel sequatur copula. Eo liberi sunt ex libero ventre nati, nisi aliud inducat lex, & mos regionis. h. d.

Si quis tamen f, vel si qua inciens eum vel eam sumpsit in conjugem, quem vel quam postea servillus compertum sit esse conditionis, nec post diem verè cognitionis habitae se invicem cognoverint, aut aliter factò invicem in se consenserint, ita separari poterunt, ut utriusque libera cum aliis contrahendi facultas non de negetur. Liberi autem sunt, qui sunt ex libero ventre

a C. i. in si. extr. de despons. impub. b C. de fraternitatis. ext. de spon. c C. ex parte. ext. de sponf. d C. ex l. i. ext. de sponf. e C. i. ext. de conjug. serv. f Ca. & sm. extr. de conjug. serv.

nati, nisi quis patris conditionem secundum leges & consuetudinem Provincia sequatur.

Error in persona impedit matrimonium. h. d.

Multo magis matrimonium invalidatur, cum quis in persona erraverit: ut puta, si existimans se cum Gemma contrahere, cum Beta contrahat.

Si alter contrahentium utitur verbis dubiis animo decipendi mulierem, & eam postmodum carnaliter cognoscit, iudicatur pro matrimonio in foro judiciali: secus in penitentiali. h. d.

De eo quaesitum est, qui cum non aliter mulierem, ut sibi carnaliter commiseretur, perducere posset, quam si eandem desponsasset, proprium mentius nomen, illam per haec verba desponsavit: *a: Te Ioannes desponsat*: an quia vir illo nomine non vocaretur, nec ullum nubendum haberet propositum, sed copulam tantum carnalem exequendi, inter praedictos matrimonium sit celebratum, cum tamen mulier in virum consenserit? Et responsum est, non debere ex isto facto conjugium iudicari, cum in eo nec substantia conjugalis contractus, nec forma contrahendi conjugium inveniri valeat: quoniam ex altera parte solummodo dolus adfuit, consensus omnino defuit, sine quo cetera foedus conjugale pericere nequeunt. Sed donec expressè non appareat, quod is, qui mulierem desponsavit in propria persona, sub nomine tamen alieno, quo vocari tunc se finxit, dissentit, interrim erit pro matrimonio praesumendum.

QVAE MATRIMONIUM IMPEDIRE

POSSUNT.

TITVLVS XII.

Error persona & conditionis impedit matrimonium, non autem qualitas & fortuna. h. d.

Ergo non omnis error matrimonium impedit: nam si quis corruptam in uxorem accepit, quam virginem arbitratur, vel qui accipit meretricem, quam putat esse castam: uterque quidem errat, neutro tamen casu ob errorem matrimonium infringitur.

Et qui se tenet ducti in uxorem publicam meretricem peccata remittuntur. h. d.

Quin potius qui scientes & prudentes, mulieres publicas de lupanari extraxerint, & in uxores duxerint, quod agent, in remissionem proficiet peccatorum: cum inter opera charitatis non minimum sit, errantem ab erroris semita revocare.

Quid sit error personae, conditionis, fortunae, & qualitatis. hoc dicit.

Solum igitur personae & conditionis error obstat matrimonio: qualitatis verò & fortunae non obstat. Est autem error personae, cum hic, qui est Ioannes, Paulus putatur. Conditionis, cum is, qui servus est, liber creditur. Fortunae, ut cum is, qui pauper est, dives existimatur, vel contra. Qualitatis, cum is reputatur bonus, qui tamen est malus. Sunt & alii plures modi, quibus matrimonia impediuntur: ut puta, conditio apposita & non impleta, secundum ea, quae supra diximus de sponsalibus.

Sacer ordo, & votum solenne impediunt matrimonium contrahendum, & contractum dirimunt: votum autem simplex solum impedit contrahendum, & pro voto simplici factis imponenda est poenitentia. h. d.

Tem voti & solennis emissio, & sacri ordinis susceptio, tam matrimonium impedit contrahendum, quam postea contractum dirimit. Secus verò statuitur in voto simplici: quanquam enim contrahendum impediatur, non tamen contractum dissolvit. Sic & religionis habitus sine professione susceptus, ne contrahantur, impedit, sed jam contractas nuptias nequa-

a. C. de nos. extr. de spons. b. Ca. inter opera. extr. de sponsal. c. Ca. 1. & 2. & per totum tit. extr. qui cler. vel vot. matrim. contra. P. 2.

quam tollit. Huic tamen, qui nubendo votum simplex fecit irritum, quanto illud manifestius emiserit, tanto propter plurimum scandalum erit davor impo-

Christiani non debent nubere infidelibus: & si nubant, sunt communicandi. h. d.

Cvlus quoque disparitas matrimonium, & contrahendum impedit, & contractum interdum dirimit, si quis a enim iudex conjugali societate iungi voluerit, sive Christiana Iudaeo, vel alias infideli, sive Iudaeo, vel alias infideli Christiano carnali consortio miscetur, quatenus eorum id commississe deprehenditur, a Christiano coetu & Ecclesiae communione protinus segregandus erit.

Si unus infidelium conjugum convertatur ad fidem, & alter nolit sibi cohabitare, vel non sine peccato mortali, scilicet coniugium, & convexus cum alia contrahere poterit, & proterea non converti assignatur. h. d.

Item b si alter infidelium conjugum ad fidem Catholicam convertatur, & alter, qui in infidelitate tenetur, vel nullo pacto, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut Catholicum ad mortale peccatum prostrat, ei cohabitare voluerit, convexus, quasi proterea matrimonio dissoluto, licet ad secunda vota convolare poterit, & communis proles ipsi convertito assignabitur.

Si alter infidelium conjugum convertitur, & associatus legitime conjunctus fuerit, alius quoque convertatur, debet proterea recipere. h. d.

Quod si convexus c ad fidem & uxor convexus ducatur, antequam propter causas praedictas legitimam maritus ducat uxorem, eam recipere compellitur nec quicquam convexo proderit, quod iam secutum dicitur suum eandem repudiaverit, cum repudium postea veritas Evangelica repudiaverit: sed nec fornicationem dimissor dimissis poterit obijcere, propterea quod alii post repudium nuperit, nisi alius fornicata fuerit.

Si paganus prius plures uxores habeat post fidem suscipiendam habeat prima. h. d.

Quia verò e pagani plures simul legitimis affectibus conjugalem dividunt, utrum post conversionem omnes, vel quam ex omnibus convertas retinere valeat, non immerito dubitari poterit. Et cum nulli unquam licuerit, plures habere simul uxores, nisi cui divina revelatione concessum, nec cuiquam uxore etiam ob fornicationem dimissa, aliam liceat suscipere, evidenter apparet, pluralitatem in utroque levissimè conjuges forvanda sit aequalitas circa matrimonium reprobendam, & de pluribus primam tantum retinendam.

Matrimonium non solvitur alios conjugum solutum in hactenus lapsu. h. d.

Alia sane causa est eorum conjugum f, quorum alter vel in haeretico labitur, vel ad infidelium transit errorem: neque enim hoc casu, qui relinquitur, ad secundas nuptias descendere poterit. Nam est matrimonium verum inter infideles sit, non tamen est ratum inter fideles autem, & verum & ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admittum, nunquam amittitur, sed ratum efficit conjugii sacramentum, ut ipsius conjugibus, ipso durante, perduret.

Per dationem instantia solvitur argumentum. h. d.

Nec g refert, quod a quibusdam forsan obijci poterit, quod fidelis relictus non debeat iure suo liber-

a. Ca. si quis Iudaeus. 2. q. 1. b. C. quanto. si enim alter extr. de divor. c. Eadememus. si quis si convexus extr. de divor. d. de gaudemus. qui autem de divor. e. d. e. gaudemus. qui autem de divor. f. Equantia si vero, de divor. g. d. can. quanto. si nec obstat. extr. de divor. col. 1.

culpa privari, cum idem multis casibus contingat, ut si alter conjugum incidatur. Et hoc quoque quorundam malitiae occurrit, qui odio conjugum simularent haereticum, ut postmodum nubentibus conjugibus ab ipsa resisterent. Quinimo, qui in fide permanserit, ad eum qui ab haerese vel infidelitate ad Ecclesiam revertitur, vel invitum redire cogendus erit, nisi ad religionem transire maluerit.

Conjugiorum aliud est legitimum & non ratum, aliud legitimum & ratum, aliud ratum & non legitimum. h. d.

X his apparet conjugium a aliud esse legitimum & non ratum: aliud legitimum, & ratum: quoddam verò quod ratum quidem est, sed non legitimum. Legitimum, & non ratum conjugium est, quod legali institutione, vel Provinciarum moribus contrahitur: hoc inter infideles ratum non est, quia dissolvi potest datu libello repudiæ lege forti, & non lege poli, quam non sequuntur. Inter fideles verò semper ratum est conjugium, cum conjugia semel inter eos contracta nunquam solvi possint. Horum verò quaedam sunt etiam legitima, veluti cum servatis nuptialibus ritibus, uxori sponso traditur. Illorum verò conjugia, qui contemptis legitimis solemnitatibus, solo affectu aliquam sibi deligunt in conjugem, non legitima, sed rata tantummodo esse creduntur: quanquam enim spreis ritibus Ecclesiarum matrimonium contrahi non debeat, non tamen ob id solum sacramentum conjugii dissolvi debet. Quis potius tale matrimonium fuerit ab Ecclesia postmodum comprobatum, filii generati, & legitimi iudicaverunt, & haereditas: aliqua tamen illis erit imponenda poenitentia, qui conceptis Ecclesiarum praecipionibus matrimonium contraxerunt.

Iustus metu, nisi purgatus fuerit, impedit matrimonium. h. d.

Cactio quoque & iustus violentiae metus matrimonium impediunt. Cum enim solo consensu conjugium contrahatur, plena debet ille securitate gaudere, eius est animus indagandus, ne metu impulsus dicat sibi placere quod odit. Plane & quæ invita probat se sponsalia contraxisse, si comperiat postmodum sponte cognitis, ad matrimonii dissolutionem proclamare, & metum causare non poterit.

Furo impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. h. d.

Fvor quoque quia consensum impedit nuptias contrahi prohibet: contractas autem non dirimit. *Frigiditas & coeundi impotentia matrimonium impediunt. h. d.*

Tem frigiditas & coeundi impotentia legitimum matrimonium impedimentum afferunt. Sicut enim puer, qui debum reddere non potest, non est aptus conjugio: sic, qui ita sunt natura impotentes, ut nec ope medicorum sine mortis periculo juvari possint, apti ad contrahenda matrimonia minime putantur. Ea igitur, quæ adeo est acta, ut mulier fieri & alteri carnaliter committeri non possit, nisi per incisionem, ad matrimonium contrahendum non debet idonea iudicari.

Leprosi possunt matrimonium contrahere. h. d.

Lia est causa leproforum: eam si mulierem invenierint, quæ sibi velit nubere, vel mulier leprosa virum, liberum erit illis conjugali vinculo colligari.

Publica honestatis iustitia impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit. h. d.

Publica s quoque honestatis iustitia tam matrimonium contrahendum impedit, quam contractum irritat. Est autem publica honestatis iustitia, quæ ex legitimis sponsalibus oritur mulieris, quæ illi conjuncta

est, cum qua nunc vie matrimonium contrahere deliderat: ut, ecce cum Berta sponsalia contraxi, volo nunc cum Gemma, quæ Berta cognationis vinculo est conjuncta, matrimonium contrahere: publica honestate impeditur. Inhonestum enim ac turpissimi visum est exempli, ut ei quis nubere valeat, cuius conjunctam sponsalia frangendo deceperit, ne in eandem ejus nubendo conjuncta, quasi injuriam cumulet.

Sponsalia pura & certa, ex consensu valida, licet aliis nulla, inducunt publica honestatis iustitiam, quæ sequentia sponsalia dirimit, non præterita. h. d.

Vsque adeo autem ex puris & certis sponsalibus a impedimentum iustitiae publicæ honestatis exoritur, ut etiam si illa consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quavis ratione nulla sint, dum tamen non sint nulla ex defectu consensus, nihilominus & impedire & dirimere sequentia sponsalia, vel matrimonia dignoscatur, licet præcedentia dissolvere non valeant. Quare, qui sponsalia pure ac determinatè cum aliqua muliere contraxit, & postmodum cum secunda prioris consanguinea idem fecit, ex priorum sponsaliorum vigore ad matrimonium contrahendum cum prima remanet obligatus.

Filius nati ex matrimonio, cui obstitit publica honestatis iustitia, non succedens patri scienter contrahenti. h. d.

Filii quoque nati ex matrimonio b, quod publicæ honestatis iustitia impediendo contractum fuit, cum nec Ecclesie permissionem, nec patris allegare possint ignorantiam, ad successionem bonorum paternorum minime admittentur.

DE TRIPLICI COGNATIONE. TITVLVS XIII.

Cognatio est triplex, spiritualis, legalis, & naturalis: & spiritualis cognatio impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit. h. d.

Multo magis cognatio matrimonio interdum est impedimento: est autem cognatio triplex, spiritualis, legalis, & naturalis. Spiritualis cognatio est, attinentia quædam proveniens ex sacramenti collatione, vel ad sacramentam detentione. Non solum igitur d inter baptizantem, & illum qui eum de baptismo suscepit, item inter baptizatum & suscipientis filios, & uxorem ante susceptionem à suscipiente carnaliter cognitam: verum etiam inter suscipientem, parentesque baptizati, cognatio spiritualis contrahitur, quæ & contrahendum matrimonium impedit, & dirimit postea contractum. Et quæ de suscipiente dicta sunt, eadem etiam de baptizante sunt intelligenda.

Excepto baptismo, & confirmatione, non oritur ex sacramenti cognatio impediens matrimonium. h. d.

Eisdem modis confirmatione & spiritualis cognatio contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, & postea contracta dirimens. Ex datione verò aliorum sacramentorum cognatio spiritualis nequaquam oritur, quæ matrimonium impediatur, vel dissolvat.

Cognatio spiritualis per Catechismum contracta, impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. h. d.

Per Catechismum s an spiritualis cognatio contrahatur, dubitatum est: & constitutum est, contrahi quidem illam, sed non tantam: licet enim ex ea contrahendum matrimonium impediatur, post eam tamen contractum minime dissolvatur.

Spiritualis cognatio non dirimit matrimonium antea contractum. h. d.

Diximus autem hujusmodi cognationem matrimonia contracta dirimere, non simpliciter, sed postea

a C. h. s. rem illud. x. q. 1. b Cum locum. ext. de spons. c C. super. ext. qui matrim. ausus poss. d ext. per iurion. ut. de frig. & malef. e C. 2. ext. de conjug. leprof. f C. referent. ext. qui si hi sunt legitim. c. juvenis. & seq. ext. de spons.

a C. 1. de span. in 6. b C. referent. ext. qui fil. sint. de. c gl. in ver. spiritualis. c. 1. de cog. spir. in 6. d d. c. 1. de cog. spir. in 6. e C. 1. s. si. de cog. spir. in 6. f C. 2. de cog. spir.

contracta: nam a si vir vel mulier ex ignorantia vel dolo proprium filium de sacro fonte susceperit, propter hoc separari non debent, nec alter alteri debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci: quia si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis proptius dolus patrocinari non debet. Quinimo pro tali casu, matrimonio sua firmitate durante, poenitentia imponenda erit.

Fili per quorum neutrum ventum est ad compaternitatem, copulari possunt, nisi mos regionis aliud inducat. h. d.

De b filiis quoque, per quorum neutrum ad compaternitatem ventum est, an copulari possint, quaesitum est: & sanè, nisi consuetudo Ecclesiae, ubi de contrahendis nuptiis agitur, vel aliarum vicinarum aliter se habeat, tali conjugio minime obstitendum erit.

Laici plures non debeant esse patris, si plures tamen fuerint, cum communi spiritalis cognatio contrahitur. h. d.

De eo quoque admonendi sumus, quòd c, licet non plures, quam unus vir, vel una mulier ad suscipiendum de sacro fonte infantem accedere debeant: si tamen plures accesserint, spiritalis cognatio atque, quo ad omnes, inde contrahitur, tam matrimonia contrahenda impediens, quam etiam postea contracta dissolvens. Circa quod idem statuitur & de confirmatione.

Legalis cognatio modo affert temporale impedimentum matrimonii, modo perpetuum. h. d.

Legalis cognatio, est proximitas per adoptionem proveniens. Eius autem duae sunt species: una, quae temporalem impediendi matrimonii causam continet: alia, quae perpetuam. Temporalem causam impedimenti continet ea, quae inter te, & eam, quae tibi per adoptionem soror esse coeperit, intercedit. Nam per adoptionem quaesita fraternitas, eoque nuptias impedit, donec emanet. Perpetuam prohibitionis causam continet, ut puta quae inter adoptantem & adoptatum, item inter adoptantem uxoremque adoptati, & inter adoptatum uxoremque adoptantis, intercedit. Nam & per emancipationem dissoluta adoptione, matrimonium impeditur.

Quid sit naturalis cognatio, quid consanguinitas, quid affinitas. h. d.

Naturalis cognatio est, quae medio consanguinitatis, vel affinitatis contracta reperitur. Est autem consanguinitas a pertinentia personarum ex eo proveniens, quod una descendit ab altera, vel ambo ab eadem: vel consanguinitas, est vinculum personarum ab eodem stipite descendendum, carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis unitas, quia scilicet consanguinei de communi sanguine descendunt. Affinitas e quaedam personarum proximitas ex coitu proveniens: ex eo dicta, quasi duorum sit ad unum finem unitas. Cum enim duae cognationes diversae per aliquorum copulam junguntur, alter ad alterius cognationis quasi quosdam fines accedere videtur.

Affinitas & consanguinitas contrahitur etiam ex damnato coitu. h. d.

Nec s intererit, quòd ad consanguinitatem, vel affinitatem contrahendam, ex iustis nuptiis aliqui, an ex damnato coitu invicem copulati fuerint.

Hodie matrimonia usque ad quartum gradum inclusivè sunt prohibita, & de facto contracta temporis cursu non validantur, hoc dicit.

Constitutum igitur erat olim, ut quicumque vel septimo consanguinitatis, sive affinitatis gradu sese invicem contingerent, legitimas nuptias contrahere non possent, quod ipsum non solum in primo, verum etiam in secundo & tertio affinitatis genere sibi locum ven-

a Ca. 2. extr. de cogn. spirit. b Ca. super co. extr. de cogn. spirit. c S. si. de cogn. spirit. in 6. d Ad. ad Arb. consang. in 6. in de. alic. e In d. de lat. Arb. affin. f In d. de lat. Arb. affin. in 2.

dicabat: nec soboles ex secundo matrimonio suscipi, cognationis praemortui viri copulari poterat. Sed cum, huiusmodi prohibitiones difficultatem frequenter inducerent, & aliquando periculum parentem animarum, evidentem utilitate suadente, huiusmodi constitutiones abrogatae fuerunt, & sancitumque, ut prohibitio copulae conjugalis quartum consanguinitatis gradum primi duntaxat generis non excedat. Vir b igitur, qui à filio, quarto gradu, & mulier, quae ex alio latere distat quarto, licet conjungi poterunt. Aliis si propiore gradu sese invicem contingant, temerè contractum matrimonium adeò erit irritum, quòd nullo poterit annotatione numero defendi.

Infideles intra quartum gradum conjuncti, si coevertantur, non sunt separandi, & eorum proles est legitima. h. d.

Si tamen infideles c, qui secundum veteris, vel propriae legis infidelitatem, circa gradus consanguinitatis, vel affinitatis à Canonibus notatos, conjuncti sunt, Domino inspirante converti fuerint, matrimonium antea contractum non erit post baptismi lavacrum irritandum: nisi per sacramentum baptismi non solvantur conjugii, sed crimina dimittantur. Unde & proles inde nata legitima censetur.

Propinquitas viri reparatur uxori, & propinquitas uxoris reparatur viro. h. d.

Admonendi etiam sumus, perinde virum à consanguineis & propinquis uxoris abstinere debere, & viciniam à propinquis viri, atque à propriis. Hujus ratio rei manifesta ratio illa est: quia, si secundum divinum sententiam ego & uxor mea una caro sumus, proinde mihi & illi mea suaque cognatio una propinquitas efficitur. Quocirca ego & soror mea uxoris in uno & primo gradu erimus, filius vero ejus in secundo gradu erit à me, nepos tertio, & sic deinceps. Uxor vero propinqui, cujuscunque gradus sit, ita me oportet accipere, quemadmodum si ejusdem gradus feminam proprie propinquitatis existat: quod nimirum & uxori meae de propinquitate mea, in cunctis cognationis gradibus, convenit observare.

Conjuncti uxoris non impediuntur matrimonium contractum, conjuncti viri. h. d.

Quamquam autem omnes consanguinei viri, uxoris sint affines, inter consanguineos tamen uxoris & viri nulla intelligitur esse affinitas contracta, propter quam inter eos matrimonium debeat impediri. Pater igitur & filius cum matre & filia, item duo cognati cum duobus cognatis, licet contrahere poterunt.

Qui cognovit consanguineam uxoris suae, non potest debitum petere, licet reddere tenetur, & uxori superfluo carnis sui conjugio. h. d.

Si quis autem contracto matrimonio consanguineam uxoris suae cognoverit: ut puta, si vitium privignam, vel maritum fororem propriae uxoris adulteraverit, matrimonium quidem antea contractum non dimittitur: sed qui se ita contra leges alteri commisit, à conjugio nunquam debitum petere poterit, nec cum aliqua legitima unquam nuptias contrahere, licet propriae uxori supervixerit.

Uxor, cujus consanguinea à proprio viro cognata est, non videtur esse, non cogenda ad continentiam. h. d.

Vxor quoque, cujus consanguinea à proprio marito fuit cognita, diligenter est somnolenda, ut à commixtione viri abstinere e, & in continentia manere, donec vir viam universae carnis ingressus fuerit. Quod si forte monitionibus parere recusans, talis fuerit, ut de lapsu ipsius probabiliter timere possit, vir ejus & po-

a Canon debet. extr. de consan. & affin. b Cf. extr. de consanguin. & affin. c C. de infidelib. extr. de consang. & affin. d C. de transmissa. extr. de eo qui cogn. consang. e C. pm. & fin. extr. de eo qui cogn. consang.

terit & debet debitum sibi solvere conjugale: cum a finitas post matrimonium inique contracta, illi nocere non debeat, quia iniquitatis particeps non existit.

Subsequens affinitas non dirimit matrimonium, sed procedens legitime probata, h. d.

Rego procedens affinitas, non subsequens dirimit matrimonium. Sed nec id quidem indistincte obtinet. nam b est utriusque conjugum constet assertione, acclamante etiam vicinia, quod conjugatus ante contractum matrimonium uxoris suae consanguineam cognoverit, propterea conjuges separari non debent: nec enim talis confessio momentum habere debet, cum alioqui facile fieri possit, ut quicumque inter se contra matrimonium velint colludere, ad confessionem incestus facile proficiant, si lux assertioni Ecclesiae iudicium accesserunt credant. Rumor autem viciniae non est adeo iudicandus validus, ut, nisi fide digna probationes accedant, possit rite contractum matrimonium irritare.

DE CLANDESTINA DESPONSATIONE.

TITVLVS XIV.

Triblentur matrimonium contra clandestinum, nec postea oportet illa dissolvere, h. d.

Nec tamen post secutam copulam & susceptam prolem, detectis quibusdam impedimentis, non sine graviscandalo contracta matrimonia retractari oportet, ne scilicet conjugum qui clam contraxerint, conjugium negaverit legitimis probationibus deficientibus, iudicis lenientia rite fuerit absolutus, uterque aliis nubendo restum incurrat adulterii, consultiusque constitutum est d, ut nullus fidelium occulte nuptias contrahat. Sed cum matrimonia contrahenda fuerint, per Presbyterum proponantur publice, competenti termino praefinito, intra quem qui voluerit, & valuerit, legitimum impedimentum opponat, & ut ipse quoque Presbyter per se investiget, utrum aliquod iuramento obstat impedimentum.

Suspenditur contractus matrimonii, donec extat praesumptio, quod non possit contrahi, h. d.

Civis si apparet probabilis conjectura, contractus expressis interdicetur, donec quid fieri debeat, manifestis constiterit documentis.

Nati ex clandestinis & interdictis matrimoniis non sunt legitimi, licet nati ex matrimonio contracto in faciem Ecclesiae ante sententiam divortii sint legitimi, nisi uterq; conjugum noverit impeditum, h. d.

Quicumque vero huiusmodi clandestina & interdicta conjugia inire ausus fuerit, eum ignoranter proles ex huiusmodi conjunctione suscepta, prorsus illegitima censetur, nec de parentum ignorantia ullum est habitura subsidium: cum sic contrahentes, vel non expertes scientia, vel saltem affectores ignorantiae videantur, licet alioqui, si ignorantes in faciem Ecclesiae contraxerint, ante latam sententiam divortii nati, & legitimi habeantur, & in bona paterna hereditario iure succedant. Idem iuris erit, si in conspectu quidem Ecclesiae contraxerint, sed impedimentum ambo noverint.

Sacerdos contentens constitutiones Ecclesiae punitur pro qualitate culpa, & clandestina matrimonia si publicentur, recipit Ecclesiam, h. d.

Ane b si parochialis sacerdos tales conjunctiones prohibere contempserit, per triennium ab officio suspenditur.

a Cap. discretione, in si. & ca. pan. extr. d. tit. b Cap. super extr. de eo qui cognoscit. c gl. in sim. 20. q. 1. & ca. si quis dicitur. d. h. in 20. q. 1. d. ca. 20. q. 1. e. Ca. cum inhihitio. in. prin. extr. d. tit. f. d. e. cum inhihitio. & cum autem. extra. co. tit. g. d. cum inhihitio. & si quis. extr. cod. tit. h. d. ca. cum inhihitio. & si quis. extr. co. tit.

spendendus erit: gravius etiam puniendus, si culpa qualitas postulaverit. Verum (ut supra indicavimus) si contrahentes clandestina matrimonia publicare voluerint, nisi alia causa impediatur, ab Ecclesia recipienda sunt, tanquam a principio in Ecclesiae conspectu contracta.

QVI MATRIMONIUM ACCVSARE POSSVNT, VEL CONTRA ILLUD TESTIFICARI.

TITVLVS XV.

Non admittitur ad accusandum matrimonium, qui tempore denunciationis filius, nisi juret de calumnia, & quod post denunciationem non sit qua obiecturus est: & negligentia auctoris mei non intelligitur esse mea, h. d.

Non tamen quandocumque, aut indistincte omnes ad matrimonium impugnandum admittendi erunt. Nam si quis tempore factae a sacerdote denunciationis a in ipsa dioecesi constitutus, nihil contra matrimonium dixerit, eidem mox conjunctos impetere minime concedendum erit, nisi proprio firmaverit iuramento, quod ea, quae obiecturus est, postea didicerit, quandoque ad accusandum dolo non proficiat: quo casu etiam si, quod obiecturus est, ab illis didicisset, qui denunciationis tempore siluerunt, claudi non debet ei accusandi aditus: quoniam et si ab impetitione huiusmodi, culpa ex tali silentio contracta, auctores excludat, iste tamen, qui culpa caret, amoveri non debet.

Ex causa etiam post denunciationem potest quis matrimonium accusare, h. d.

Idem iuris erit b, si tempore denunciationis, vel extra dioecesim commorabatur, vel alias denunciatio ad eum notitiam pervenire non potuit: ut puta, si nimis infirmitatis fervore laborans, mentis non erat compos, vel in annis tamen tenens constitutus erat, ut ad talium rerum perceptionem ejus aetas sufficere non valeret, sive alia legitima causa fuerit impeditus.

Ad accusandum matrimonium, non ex causa delicti, soli conjuges admittuntur, h. d.

Sed nec omnes ad accusationem, testimoniumve dandum admitti debent: nam si de tali impedimento agendum sit, quod neque conjugum in se delictum continet, nec ob id matrimonium dissolvi cuiquam intersit, praeterquam ipsorum conjugum (ut puta, si erratum in conditione status fuerit, vel si mulier ita sit arcta, ut cognosci non possit, vel vir ita frigidus, ut coire nequeat) soli ipsi conjuges admittentur.

Ad accusandum matrimonium ex causa delicti, omnes admittuntur, sed potissimum conjunctiores, antiquiores, & honestiores, h. d.

Quod si delictum continet, ut, quia aliqui in gradu venito vel contraxisse, vel contrahere velle dicantur, tunc quilibet quidem ad accusandum recipitur, sed omnium maxime parentes c: & si ii desint, proximiores, id est, soror, frater, patruus, avunculus, amita, matertera, eorumque descendentes. Quod si progenies tota defecerit d, ab antiquioribus, & honestioribus, quibus eadem propinquitas nota verisimiliter esse debeat, accusatio, testimoniumve recipi poterit. Ideo autem omnium maxime parentes, & conjunctiores admittuntur, quoniam nunquam suam genealogiam cum testibus & chartis, tum vero ex recitatione majorum scire laborat. Nulli igitur decentius admitti debent, quam qui melius sciunt.

Speciale est in causa matrimonii, quod pater admittitur in causa filii, & contra. Et testimonium parentum interduca non debet admitti, ubi est disparitas inter conjuges, h. d.

Quod e autem legitur, pater non recipiatur in causa filii, nec filius in causa patris, in criminalibus

a Ca. cum in tua. & alioquin. extr. co. tit. b Ca. cum in tua. & super quo. extr. co. tit. c Ca. videtur. extr. co. tit. d Ca. cum palea. seg. 20. q. 6. e Ca. videtur. & quod vero. extr. co. tit.

caulis & contractibus sibi locum vendicat. In matrimonio vero conjungendo & impediendo, ex ipsius conjugii prerogativa, & quia favorabilis res est, congrue admittuntur. Vbi tamen a alter conjugum divitiis, honore, nobilitate, & potentia superior esset, testimonium illius, qui parens esset inferioris, adeo suspectum redditur, ut illud nullo modo sit admittendum: cum parentes filiorum incrementum, & honorem affectare proculdubio competantur.

Quales esse, & qualiter jurare debent testes super consanguinitate, h. d.

Quoties b ergo aliqui propter cognationem propinquitatis, separari petuntur, duobus vel tribus ejusdem consanguinitatis testibus adhibitis, vel totidem senioribus & melioribus ejusdem loci, id debet legitime probari. Testium autem examinatio in hac causa duplici interveniura menti fieri debet: ut jurent scilicet, & se non privato odio, neque amicitia, nec alicujus proprii commodi intuitu, ad hoc jurandum indutos: & sic ut ipsi dicunt, rei veritatem a majoribus accepisse, & se credere ita esse.

Probatio matrimonialis impedimenti non potest reprobari, h. d.

Proximus e autem juramentis & impedimento matrimonii legitime probato, si quis contra precedentem probationem partibus publicatam, quasi matrimonium impediri jure non valeat, probare velit, audiendus non erit, sed priori standum erit probationi.

DE DIVORTIIS.
TITVLVS XVI.

Divortium est dissolutio matrimonii. Et separatio tori potest appellari divortium, h. d.

Divortium d est dissolutio matrimonii, quae utroque vivente conjuge contingit. Sed & simplicem tori separationem divortium non male appellamus.

Matrimonium regulariter dissolvi non potest, & nisi sequuta sit copula, solvitur per ingressum monasterii, via ut remanens in seculo possit alteri nubere, h. d.

Sciendum est igitur legitime contractum matrimonium dissolvi non posse, quippe a Deo conjuncti ab homine separari non debent, nec valent: si tamen alter conjugum e, qui per verba contraxit de presenti, copula non secuta, sese ad observantiam regularem voluerit asstringere, poterit id altero etiam inconsulto efficere: & ei, qui in seculo remanere voluerit, alteri se jungere permittendum erit, nec causati poterit religionem ingressus, se falsa ad id causa inductum, puta quod conjugem lepra percussam crediderit, & ob id ejus abominatus complexus fuerit, cum & sine causa id ipsum facere poterit.

Dicens se velle ingredi religionem, est certum tempus praefigendum, intra quod vel ingrediatur, vel ad uxorem redeat, h. d.

Et si autem qui se ad religionem transire velle dicitur, certum est praefigendum tempus, intra quod legitime caveat, quod aut ad religionem se transferet, vel redibit ad conjugem.

Reddit rationem, cur non secuta copula per religionis ingressum matrimonium dissolvitur, h. d.

Neque mirum videri debet, quod post legitimum de presenti praestitum consensum, carnis non secuta commissione g, alter conjugum etiam altero invito ad vitam regularem transitum facere valeat: quia cum nondum una caro effecti sint, satis probabiliter, uno ad Deum transiente, alter in seculo remanere poterit.

a C. super eo. extr. de testibus. b C. quoties. extr. de testibus. c C. juravit. extr. de probatione. d Ca. 1. in glo. 32. q. 7. & glo. 2. in c. omne. 27. q. 2. e C. ex parte. 4. nos autem. extr. de conversi. conjug. f C. ex publico. extr. de conversi. conjug. g C. 2. extr. de con. conjug.

Per sacri ordinis suspensionem non dissolvitur matrimonium, etiam non consummatum, h. d.

Diversum statuitur, si quis posthabito Canonico religionis ingressu, post aliquam per verba de praesenti desponsatam, sacros ordines susceperit. quoniam enim votum per sacri suspensionem ordinis firmatum, ad impediendum matrimonium futurum, ac dirimendum postea contractum habeatur efficax: ad dissolvendum tamen prius contractum etiam non consummatum, invalidum censetur. Ideoque talium ordinum non obstante suspensione, si ad profectam probatam religionem induci non valeat, & sponsa ejus insisterit contractum matrimonium consummare, per censuram Ecclesiasticam compellendus erit.

Cultus disparitas, & creatoris contumelia sunt iusta causa dimittendi: & quod facit P. apa, Deus censetur facere, h. d.

Sed & si inter infideles matrimonio contracto sequatur copula fuerit, si alter qui in infidelitate permansit, a velit a fidei disjungi, aut non nisi cum contumelia creatoris, cum altero commemorari, licebit Christiano non modo matrimonium dissolvere, sed etiam (ut super diximus b) alteri se matrimonio jungere. Quibus casibus cum auctoritate sedis Apostolicae, & Romani Pontificis matrimonium distrahatur, non jam humana, sed potius divina potestate conjugium dissolutum intelligitur.

Ob veram coeundi impotentiam, non ob putatam dissolvitur matrimonium, h. d.

Item si quis ignarus virginem in uxorem duxerit, quae adeo arcta sit, ut mulier fieri non possit, vel similitudinem a natura contraxerit, ut ope medicorum non possit adjuvari: aut mulier virum acceperit, qui adeo arctus sit natura, ut eidem carnaliter committere non possit, poterunt invicem separari: & qui matrimonio aperi fuerit, ad secundas nuptias liberè transitum facere. Si quis tamen coeundi impotentiam casualis, post separationem aliam acceperit, aut ea e quae arcta putabatur, aliam invenit, qui sibi setas referat, utroque casu post peractam penitentiam, ad priora conjugia redire compellendi erunt.

Quam quis duxerit vel retinuit sciens copula non idoneam, libet ut sororem, si non potest habere velis uxorem, h. d.

Planè si fuerit d quis cum ea, quae maribus impotens est committere, matrimonium contraxerit, vel alterius comperta postmodum impotentia, simul amoveri consenserint, his casibus Ecclesia iudicare conuenit, ut quas viri tanquam uxores habere non possunt habeant ut sorores.

Ob fornicationem carnalem vel spirituales non solvitur matrimonium, sed sit separatio tori, h. d.

Sapienter tamen accidit, ut matrimonii remanente sacramento, tori tantum fiat separatio, ut puta, si alter conjugum carnaliter vel spiritualiter fornicatus fuerit: quibus casibus matrimonium minime aboletur, sed libi sunt invicem conjuges, etiam separati.

Pendente iudicio super adulterio, non habet locum separatio tori, h. d.

Ed & separatio non instituta statim de crimine accusatione, facienda erit: sed probata e & petita. Interim enim pendente iudicio, conjugum alteruter, iure quod habet in altero, privati non poterit.

Facta separatione tori ob fornicationem carnalem, post emendationem non compelluntur conjuges se resumere: secus, si ob spirituales, nisi alter velit monasterium ingredi, h. d.

Multum autem interest, utrum ob carnalem, an vero ob spirituales fornicationem tori sit facta separatio. Primo enim casu maritus adulteram uxorem

a Quanto. ext. de divor. b supra in qua mat. impo. post. h. d. 6. & seq. c C. fratern. in fi. extr. de frig. & malef. d C. consuetudini. ext. de frig. & malef. e C. ext. ut iure pendat. etiam

etiam emendam, nisi & ipse simili fornicatione a pollutus fuerit, recipere non compellitur, sed fornicatrix in claustris cum religiosis mulieribus ad perpetuum agendam poenitentiam erit collocanda b. Secundo vero, si fornicatus spiritaliter, ab infidelitate reuertatur, cogitur, quae in fide remanet, illum resumere, nisi & ipsa ad religionem transitum facere voluerit: quod etiam nolente viro ad fidem reuerso, exequi liberè poterit.

Regulariter uxor & uir non possunt disijungi, ut alter sumat sacros ordines, aut monasterium ingrediatur, saltem hoc in casibus praedictis & sequentibus, h. d.

His exceptis casibus alter conjugum, altero in seculo remanente, nec ad sacros ordines, nec ad regularem suscipiendus est obseruantiam, nisi forte remaneat ejus sit etatis, ut sine suspitione incontinentiae valeat in seculo remanere, aut ipsam continentiam uovere voluerit. Alioquin quamquam de uxoris licentia & monasterium quis ingressus fuerit, & professionem fecerit, non uxor ad continentiam cogi, sed vir ad uxoris torum evocari poterit, nisi post conjugis ingressum fornicata fuerit, aut se inuicem continentiam promittendo abfoluerit.

Qui invita uxore ingressus est monasterium, & ab eadem uxore redire coactus, ea mortua, non cogitur rursus in monasterium reuerti, sed non poterit amplius uxorem ducere. Quod si uxore non contrahente fuerit ingressus, illa mortua non poterit extrè, praesertim si fuerit professus consentiente uxore, h. d.

Quod tamen est, si quis uxore invita ad monasterium intraverit, & repetitus ad eam redire coactus fuerit, an eadem mortua, cogendus sit ad monasterium reuerti, an vero aliam possit in uxorem ducere? Et in hac specie responsum est, votum quidem non tenuisse, & propterea ad monasterium redire minimè illum teneri: sed cum ingrediendo monasterium, debitum se non exacturum, promississe videatur, ulterius uxorem ducere non poterit: cum id uovere in sua positum voluntate fuerit. Quod si quis licentia uxore, nec contradicente, vitam professus fuerit monachalem, uxore postmodum defuncta, nec habitum quem semel assumpsit, abijcere, nec aliquam sibi matrimonio copulata poterit. Matrimonium quoque temere s contractum dirimendum erit: quod in eo, qui consentiente uxore professus fuerit, multo magis obtrinet, quamquam monasterium nunquam ingressus fuerit.

Qui credens uirum esse mortuum, religionem est ingressus, à viro educta, si vir mortuus non cogitur reuerti ad monasterium, licet ad sit expediat, h. d.

Quid si ueremus de ea, quae credens maritum mortuam, habitum religionis assumpsit, an seuo reuerso, de monasterio educta fuerit, post obitum viri sit ad regularem obseruantiam compellenda? Et quidem huic consultus ad salutem fuerit, si ad monasterium redeat: sed si ad hoc perducere non poterit, cogenda non erit.

Etiam altero conjugum invito potest qui uovere peregrinationem, h. d.

Licit autem alter conjugum altero invito religionis votum non possit assumere, viri tamen etiam prater uxorem assensum peregrinationis ad terram sanctam propositum uovere, & implere liberè valent.

Uxor non plene certificata de morte viri, contrahere non potest, quamvis continere nequeat, h. d.

Et si quamvis illi diutissime in peregrinatione commorentur, vel etiam ab hostibus capti nuncientur, donec certum nunciu de virorum morte uxores non receperint, ad aliorum conjugum consolare non poterunt, quamvis ut certiorarentur, magnam adhibue-

rint diligentiam, & ejus atatis sint & fragilitatis, ut continere nequeant.

Agenti petitorio ad conjugem, obstat consanguinitatis exceptio, secus si petitorio: quia antequam de exceptione cognoscatur, plenaria restitutio est facienda, nisi conuentus exceptiens iures de malitia, & probationes habeat in promptu: quo casu fiet restitutio quoad alia, non quoad copulam, h. d.

Ergo nisi legitima subsit exceptio, conjugibus temerè disjunctis, alterum alterius repetendi semper integrum ius manet. Erit autem legitima exceptio, cum aliquis consanguinitatis gradus obicitur a: quo quidem casu, licet si petitorio iudicio actum sit, antea de ipsa exceptione cognosci debeat: si tamen possessorio quis experietur, antequam de consanguinitate discutatur, plenaria erit facienda restitutio, nisi is qui conuenitur, & de malitia iuret, & super exceptione promptas probationes offerat. Quo casu excepta carnali commixtione, tantum quoad reliqua, restitutio facienda erit.

Si mulier restituenda timeat sauitiam viri, debet ab eo praestare cautio: & si ea non putetur sufficiens, dum causa plene cognoscitur, uxor est dependenda in loco honesto & tuto, h. d.

Praestanda tamen erit idonea cautio b, quod nullam restituere violentiam vir inferet: quod si tanta sit uiri sauitia, aut odio tam capitali uxorem prosequatur: ut trepidanti mulieri sufficiens securitas provideri nequeat, usque ad causae decisionem alicui proba & honeste mulieri studiosius custodienda committetur, in loco ubi vir, vel ejus conjuncti, mulieri nullam possint injuriam inferre. c

Ob solam traditionem mulieris ad domum, nullum ius erit impediturum sequenti matrimonio, h. d.

Et hac quidem obtinente, secuto inter viros & mulieres matrimonio, Caterum d si nullis praecedentibus sponsalibus, vel legitimo consensu mulier ad uiri domum iam traducta, postea abcedens alii forte nubere uoluerit, nulla facienda erit restitutio.

Qui uivente uxore etiam ab eo separata quoad torum, secundam concubam duxit uxorem, etiam prima mortua separabitur a secunda, sed cum alia contrahere poterit, h. d.

Fornicationis e quoque repetenti obstat exceptio, torique ob eam causam sequuta separatione, separata uivente, aliam usque adeo superinducere quis prohibetur, ut si de facto duxerit, exque ea filios susceperit, etiam mortua adultera eandem retinere non possit: quod ipsum & priorè uxore minimè cognita sibi locum uendicat, licet aliam ducere minimè prohibeatur.

Si mulier matrimonium contraxerit cum eo quem ignorabat conjugatum, uxore prima mortua erit in eius potestate uirum retinere, h. d.

Hoc f tamen de ea intelligi oportet, quam quis non signaram aliam uivere, & forte aliquid in morte alterius machinatum, in uxorem duxit: nam si qua praecedentis matrimonii penitus inscia alicui nupserit, priorè mortua, nisi mulier diuortium petat, ad petitionem uiri non sunt separandi. Nec enim sustinendum est, ut uir qui scienter in legem commisit, de proprio dolo commodum reportet.

Cum ea quam quis uxore uivente cognouit non sub specie matrimonii, de iuncta uxore potest qui contrahere si nouerit ipsarum machinatus est in mortem praedeguncta uxoris, h. d.

Cum ea autem, quam quis uxore uivente non praetextu matrimonii cognouit, si nihil in perniciè olium uiventi uxoris uir, aut mulier cognita, machinati fuerint, nec fidem de contrahendo sibi inuicem dederint, contracta postea nuptia legitima reputanda erunt. Sed est

a. Can. pen. & fin. extr. de adul. b. C. gaudemus. extr. de conuers. conij. c. C. de conuers. conij. d. C. quidam. extr. de conuers. conij. e. C. consuluit nos. extr. d. tit. f. C. ex parte. extr. d. tit. g. C. placet nobis. extr. de conuers. conij. h. C. in Provincia nostra. extr. de spon.

a. Ca. lites et. extr. de resti. spol. b. C. lites in fin. extr. de resti. spol. c. C. ex transmissa. extr. d. tit. d. C. ex parte. extr. de resti. spol. e. C. ex litorum. extr. de eo qui dux. in mar. f. C. extr. de eo qui duxit in mar.

fidem quidem sibi invicem dederint, vel etiam de facto contraxerint a, si nec antè, nec post, legitima conjuge supervenit, carnalis intercessit copula, quamvis uterque graviter deliquerit, & propterea etiam sit imponenda poenitentia, matrimonium tamen contractum post uxoris obitum, minime dissolvitur.

Bonum aliquod subsecutum procedens delictum, & ejus poenam non abolet. h. d.

Vsque adeo b autem machinato in alterius conjugum obitum adhibita, inter superviventes machinatores matrimonii spem excludit; ut si infidelis cum Christiana communicato consilio ejusdem maritum de medio sustulerit, licet postea per studium superstitis uxoris ad fidem Christianam translatus fuerit, non tamen propterea magis cum ea nuptias legitimas contrahere, aut contractas retinere poterit. Nec enim hujusmodi lucro, tam detestandum damnum Ecclesie refarciri patitur.

Animus & propositum distinguunt maleficia. h. d.

Diversa e ratio est eorum, qui ad fidem conversi, illorum sibi matrimonio junxerunt uxores, quos in belli certamine occiderunt: eorumque qui conversas duxerunt, quarum infideles maritos simili modo interfecerunt. nam cum tales virorum defunctorum interitum specialiter non quaesiverint, & matrimonium inter hujusmodi personas licite potest contrahi, & sic conjuncti divortium postulare nequeunt.

Punitur affectus licet non sequatur effectus. h. d.

Sed et si machinationem adhibitam in necem conjugis effectus consequutus non fuerit, si insidiator alteri supervixerit, spe conjugii a perpetuo destitutus, ad secundas nuptias nunquam aspirare poterit: sicut & in iis accidit, qui incestum admiserunt, sacerdotem interfecerunt, & aliis pluribus casibus.

Secunda nuptia absq. timore infamiae intra annum luctus post sunt celebrari, sed non debent benedici: quocumq. tempore contrahantur. h. d.

Illud quoque admonendi sumus, quibus casibus secundarum nuptiarum permisa est celebratio, minime verendum est nuptiis, ne si intra annum luctus ad secundas vota transeant, aliqua notentur infamia e. Cum enim secundum Apostolum mulier viro mortuo sit ab ejus lege soluta, ejusdem sententia & auctoritate, omnis legalis infamia censetur abolita: cum in his praesertim seculares leges non dedignetur sacros Canones imitari. Vir f tamen & mulier ad bigamiam transiens, non debet a Presbytero benedici: quia cum semel benedicti fuerint, hujusmodi benedictio iterari non debet.

DE REBUS SACRIS, SANCTIS, ET RELIGIOSIS. TITVLVS XVII.

Titulus sequens solum subordinat sequentia ad precedentia. h. d.

Sacramentorum breviter explicato tractatu, illorumque sectione ac natura cognitis, transamus jam ad res sacras & sanctas, quales sunt Ecclesie, Altaria, Sanctorum in his condita reliquia, vasa, vestes, & similia ad divinum cultum principaliter comparata. Paulò mox & de religiosis dicturi, ut sunt, religiosae domus, xenodochia, coemeteria, & sepulturae.

DE CONSTRVENDIS, CONSECRANDIS, ET REPARANDIS ECCLESIS, ET ALTARIIS. TITVLVS XVIII.

Non licet celebrare, nisi in templis consecratis, nisi ex privilegio, vel ex causa necessitatis. h. d.

a C. i. ext. de eo qui dicit in matr. b C. i. ext. de convers. infid. c C. i. ext. de conv. infid. d C. i. ext. de divortiu. e C. pen. & fin. ext. de steu. nup. f C. vir autem. ext. de steu. nup.

Eccliam a hoc loco accipimus non tam Christianorum multitudinem, fideliumque congregationem, quam manufactum ipsum templum Dei, & orationis domum, ab eo quod continetur ejus quod continet sumpta denominatione. Sicut ergo non alii h quam sacri Deo sacerdotes, sacramenta ministrare debent: sic non in aliis, quam in Domino consecratis locis, cum suis altaribus, vas, vestibus, & reliquis ad divinum cultum explendum utensibus, itidem consecratis, sacrificia offerre licet: nisi quis super hoc speciali sit privilegio munitus, vel summa coegerit necessitas: ut pote q. qui combusta sit ecclesia. quo casu, donec illa restaurata, in capellis cum sacra tabula celebrari poterit.

Constitutum in itinere, licet celebrare sub die, & celebrare supra votu. domibus est deponendus. h. d.

In itinere d quoque constitutus, ecclesia non reperit, sub dio, sive in tentoriis, si tabula altaris, exteraque sacra ministeria adfuerint, missarum solennia celebrari permittendum erit: alioqui si quis in oratoriis & intra privatas domos constitutus, sine consensu Episcopi hoc facere ausus fuerit, deponendus erit.

Episcopus exerecentibus fidelibus, novam ecclesiam imperari potest, & unam in plures dividere. h. d.

Constituuntur autem Ecclesie, vel ob incrementum populi, vel ob commoditatem plebium, vel certe universitatis intuitu, aut in pastoralis dignitatis privilegium. Ob incrementum populi tunc nova constituitur est Ecclesia, cum certis in regionibus adeo multitudo fidelium excrevit, ut illorum cura unica sit impar Ecclesia. Sicut f enim ea ratione unus Episcopatus in duos, Antistitis accedente voluntate, dividi potest: sic eum Episcopus de baptismatibus & parochialibus Ecclesiis, ecclesiarum accedente consensu, facere potest: quod cum factum fuerit, illa pars populi, quae novis Ecclesiis supponitur, a jure prioris Ecclesiae abolvitur.

Plures baptismales Ecclesie non debent fieri sub una consecratione, & terminationis controversia dirimenda est iudicio plebium, vel fore. h. d.

Plures g tamen baptismales Ecclesie in una terminatione facere non poterit. Quod si de terminatione duarum matricum ecclesiarum contentio fuerit, plebes utrarumque discernent: quod si non conveniant, Dei iudicio controversia discernetur.

Non est perjurus Episcopus fabricari Ecclesiam, licet juramentum non alienare ecclesiasticum. h. d.

Nec h quicumq. Episcopo obstitit, quod de rebus Ecclesie non alienandis juraverit, nam & tali non obstante juramento, populo indigenti super basilicarum institutione salubriter providere poterit, & debet.

Ob commoditatem plebium nova Ecclesia edificari potest, quae tamen matrici honorem exhibere debet. h. d.

Plebium s commoditas tunc novam aedificare susedet Ecclesiam, cum parochianorum pars adeo distat à veteri, ut certis temporibus non sine magna difficultate, & periculo illam adire, & ibi congruis temporibus divinis interesse, & sacramenta percipere possint: quo quidem casu maxime si ministro commode pro sustentatione sua provideri possit, nova quidem erit Ecclesia construenda, sed à filiali matrici Ecclesiae pro facilitate loci competens honor exhibendus erit.

Universitati intuitu potest nova Ecclesia edificari, ut patet pro leprosis. h. d.

Vniversitatis intuitu nova Ecclesia edificari permittitur: veluti cum plures simul leprosi & sub com-

a Can. Ecclesia. de cons. dist. 1. b C. si non alii. & ca. 2. de ea que de conse. di. 1. c. Concedimus. de conse. di. 1. d. Concedimus. v. si. in itinere. de conse. di. 1. e. Ceteris. de cons. dist. 1. f. C. praecipimus. h. si. cu. 16. q. 1. g. C. plures baptismales. 26. q. 1. h. C. si. ext. de eed. adsi. i. Cad. audientiam. l. 1. ext. de eed. adsi. k. C. 2. ext. de eed. adsi.

muni vita congregati fuerint. ... quod Ecclesia cum coemeterio, & quod proprio gaudere valeant privilegio, permittendum erit. Cavebunt tamen hi, ut injuriosi veteribus Ecclesiis de jure parochiali nequaquam existant. Nec enim quod eis ob pietatem indulgetur, ad aliorum injuriam ficti convenit.

Episcopo conceditur pro sepultura propria Ecclesiam adificare, aut novum monasterium construere. h. d.

Episcopo a quoque in sua parochia novam Ecclesiam adificare permittitur. Sed multum intereest, Ecclesiam monasticis informandam regulis construatur, an vero ex alia causa, forte pro propria erigere velit sepulturis: cum primo casu eandem ex rebus Ecclesie, cui praeferat, usque ad quinquagesimam tantum partem dotare debeat: secundum vero non amplius, quam centesimam conferre licebit, ea quoque adhibita cautela, ut unam tantummodo ex his duabus remunerationem eligat.

Quae servari debent in construenda Ecclesia, vel consecranda, & quid Ecclesia indidat consecrari non debet. h. d.

Quacunque tamen ex causa nova extruenda sit Ecclesia, observandum est in primis, ut civitatis Episcopus, sine cujus assensu id inchoari non debet, ad locum veniat, in quo crucem ipse figet, & publice atrium designabit, nec illam antea patietur adificari, aut munus impendet consecrationis, quam dote basilicam, & obsequium ipsius per donationem chartula confirmatam accipiat, quae ad luminaria, & ad custodiam, & custodium stipendia, sufficere valeat.

Constituta novam Ecclesiam potest novum opus munitari. hoc dicit.

Ed e si quis, dum nova construitur Ecclesia, aut proprium, us imminui, aut sibi quoquo modo noceri existimet, novi operis nuntiatione consulere sibi poterit: postquam si legitima non sit impetrata remissio, quicquid adificatum fuerit, sive illud iure, sive injuria, omnino adificatum impensis destruendum erit, negotiumque ipsum secundum legum & canonum statuta terminabitur.

Qui prae Episcopi consensum Ecclesiam construit, sicut iacturam iura patronatus. h. d.

Diversum statuerunt in ea, quae prae Episcopi consensum constructa fuerit: haec enim si nemini nocet, destruenda quidem non erit, sed superioris neglectum excluso iure patronatus cum dotibus suis Episcopalis iuribus applicabitur.

Ecclesia debet, quanto potest citius, consecrari. h. d.

Basilica igitur legitime extructa non ante sacris est deputanda a mysteriis, quam manus consecrationis acciperit: quod ne qua divino cultui offeratur mora, quanto potest citius e, consecrandum erit.

Ecclesia consecranda est ab Episcopo, qui prius baptizavit incolam regnum, ubi constructa est. h. d.

Et si dubitetur a quo dedicanda sit, illud exquiri oportebit, cujus civitatis Episcopus, antequam fundaretur, incolas baptizaverit, & ad cujus signationem sub annua devotione concurrerint: atque is etiam ad consecrationem vocandus erit.

Ecclesia semel consecrata, non debet amplius consecrari: nec dicitur iterum, quod ignoratur semel factum. h. d.

Ecclesia g autem, vel sitari semel Deo consecratis non debet iterum consecrari adhiberi: quia velut infans a sacerdote rite baptizatus, non debet iterum baptizari, ita nec locus semel Deo dicatus, iterum consecrari. Planè h si de Ecclesiarum, vel altarium consecratione dubitetur, nec de ea aut scriptura appareat, aut testes existant, sine ulla dubitatione erunt consecranda. Nec talis trepidatio iterationem facit: qui iteratum dici non potest, quod semel esse factum ignoratur.

a Can. bona rei. pen. 12. qu. 2. & c. pen. extr. de donat. b Can. nemo Ecclesiam. de cons. dist. 1. c C. i. & seq. ext. de novi oper. munitar. d Ministerio. fortis. e Ca. si. ex. de cons. eccl. f Ca. 2. ext. de reig. dom. g Can. eccl. semel. de cons. dist. 1. h Can. solemnitate. de ecclesiarum. & can. ecclesia vel. de cons. dist. 1.

ratione dubitetur, nec de ea aut scriptura appareat, aut testes existant, sine ulla dubitatione erunt consecranda. Nec talis trepidatio iterationem facit: qui iteratum dici non potest, quod semel esse factum ignoratur.

Ecclesia polluta debet reconciliari. h. d.

Ed si Ecclesia, aut a ab igne exusta, aut fusione sanguinis, vel feminis, vel excommunicati humatione polluta fuerit, etiam si semel antea consecrata appareat, nihil minus diligentissime expurgata, iterato consecranda, vel reconcilianda erit.

Propter detrimendum altaris, ipsum altare, non Ecclesia est iterum consecranda. h. d.

De eo dubitari contigit, si altare motum fuerit b, aut lapis superpositus, qui sigillum continet, contractus, aut diminutus, an Ecclesia debeat iterum consecrari. Et responsum est, ob id Ecclesiae non esse consecrationem iterandam, sed ipsum solum altare denud consecrandum.

Quibusvis diebus potest Ecclesia consecrari, sed solum ab Episcopo, qui ea quae sunt iurisditionis, possunt demandare inferioribus: secus quae sunt ordinis. h. d.

Consecratio potest Ecclesiarum, Altariumque consecrari quibusvis diebus, tam Dominicis, quam privatis, sed non a quocunque. Licet enim aqua per Episcopum benedicta, per alium Episcopum, qui aquae benedictionem non impenderit Ecclesia reconciliari possit, idem tamen per sacerdotes simplices fieri non poterit: quia ea quae iurisditionis sunt, etiam inferioribus Episcopis demandare potest: sed quae ordinis sunt, inferioris gradus clericis committere non potest.

Non debet consecrari Ecclesia, ubi sepulta sunt corpora infidelium, nisi servata forma huius s, h. d.

Illud etiam animadvertere consecrantem oportebit, ne basilicam e, in qua infidelium sepulta sunt cadavera, sanctificet. Sed si consecrationi apta videbitur, evulsis inde corporibus, & rasis parietibus & tignis, consecrari poterit.

Festa dedicationum Ecclesiarum debent celebrari. h. d.

Olennitates f quoque dedicationum ipsarum Ecclesiarum per singulos annos erunt celebrandae, ipso Domino exemplum dante, qui dum ad festum dedicationis templi celebrandum cum reliquis populis accessit, omnibus idem faciendi formam tribuit.

Reparatio Ecclesiae pertinet ad possessionem beneficii, & Episcopus debet de sua tertiam contribuere. h. d.

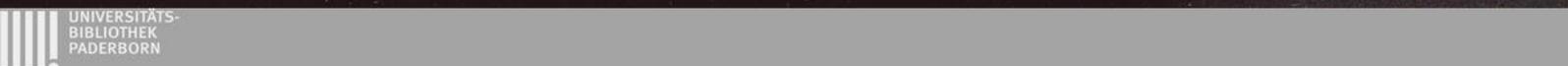
de adificandis & consecrandis Ecclesiis, vel altaribus delibasse sufficiat: nam, si repurganda sunt, vel emendanda g, id oneris procul dubio ad eum, qui Ecclesiam possidet beneficium, pertinebit. Sed & Episcopus tertiam partem sibi obtingentem impendere debet. Nunc de Ecclesiarum unio nibus, paucis dispiciamus.

DE VNIONIBVS ECCLESIA-
STARUM.
TITVLVS XIX.

Quid sit unio, & quomodo. h. d.

Vnio nihil est, quam duarum pluriumve Ecclesiarum facta connexio: dicta ab uniendo, ex eo quod plures Ecclesiae in unum coniungantur. Vnionum autem duae sunt species: aut enim perpetuae sunt, aut temporales. Perpetuae sunt, quae fiunt, ut sine praefinitione temporis perdurent. Temporales sunt quae ad certum tempus, puta ad alicujus vitam influitur.

a Can. Ecclesiam semel. var. nisi. de conse. dist. 1. c. proposuisti. c. consuluisti. & c. si. extr. de conse. Ecclesia. b C. i. extr. de conse. Eccles. vel alt. c 2. extr. dist. 1. d Can. aqua per. ca. 9. ex. de conse. Eccles. e Can. Ecclesiam in qua. & can. seq. de conse. dist. 1. f Can. solemnitates. de conse. dist. 1. g C. i. & c. de his. ext. de Eccles. adific.

Causa uniuersalis, necessitas, & utilitas. h. d.

Velut ergo ex causa una Ecclesia, vel Episcopatus in plures diuidi permittitur, sic etiam rebus suadentibus plures Ecclesie in unam coniungi possunt. Causa uero uniuersalis sunt, aut aurgens necessitas, aut evidens utilitas. Necessitas, ueluti cum dux Ecclesie adeo sunt pauperes, ut impossibile sit earum proventus ad victum duorum sacerdotum sufficere: aut, si altera hostium e immunitate desolata sit. Utilitas d, ut cum locorum opportunitas id exposcit, uel temporis qualitas: puta, quia in loco nunc Christianorum dicatur imminutus numerus: aut, quia ob fructuum tenuitatem non petendi idonei sacerdotes ad beneficium procurandum inueniantur. His igitur casibus, ne quid detrimenti diuinus cultus & animarum cura patiatur, debent plura beneficia uel Ecclesie in unum coniungi.

Sicut unire Episcopatus pertinet ad Romanum Pontificem, sic minores Ecclesie ad Episcopum cui subsunt: inferiores uero non possunt unire. h. d.

Non tamen omnibus passim quaeque; Ecclesie uniuersalis potestas indistincte permittitur, sed certis dumtaxat seruis regulis. Et quidem e, sicut unire Episcopatus, atque potestati alienae subicere ad summum Pontificem pertinere noscitur, sic ad Episcopum spectat Ecclesiarum suae diocesis unio atque subiectio. Ab Episcopo itaque inferiores uniuersalis potestatem minime sibi uendicare poterunt. Ideoque, si Prior, uel Abbas monasterium monasterio subiecit, uel unierit, Episcopi consensu minime requisito, quod inconsulto praesule fecerit, non subsistet, nec subiectionem, uel unionem Metropolitanam conferens, uel confirmatio sustinebit, cum is in diocesi sui suffraganei absque ipsius assensu non debeat aliquid contra constitutiones Canonicas attentare.

Episcopus unire potest Ecclesiam alteri, uel loco religioso donare, etiam non uocato Rectore, uel defensoribus, sed propria mensa non potest. h. d.

Vsque adeo autem Episcopo in propria diocesi facultas uniuersalis competit, ut si per eundem consentiente capitulo, Ecclesia Ecclesie, dignitas, uel praebenda uniuersalis, aut religioso loco donetur, ex eo quod Rector ipsius ad hoc uocatus, uel si uacabat, defensor ei super hoc datus non extitit, nequaquam impugnari ualeat. Aliud tamen obtinet, si quam is Ecclesiam mensae suae, uel capitulo uniuersalis duxerit: id enim (et si capitulo consensus accesserit, & loci consuetudo suffragetur) irritum penitus erit: cum uniuersalis utilitas probabilem non recte factae unionis suspicionem ingerat.

In unione facienda requiritur consensus non solum capitulo, sed etiam eorum qui laici possent. h. d.

Nec solum capitulo uniuersalis Episcopi in unione consensus exigitur, sed etiam illorum, qui ex unione laici possent. Unde si aut collegiata, aut patronata, alicuius suffraganei Ecclesia sit uniuersalis, collegii patroni, & suffraganei assensum interuenire oportebit.

Quis sit unionis effectus. h. d.

Secuta uero unione Canonica, statim is, cuius Ecclesie uniuersalis per unionem est applicata, eandem in unitam nanciscitur potestatem, & jus, quod in eam olim habebat, cui ab initio praesuit: statimque uniuersalis Ecclesie eadem privilegia competunt, quae in principali Ecclesia competere comperuntur.

Per unionem non praesudatur iuribus Episcopalibus. h. d.

Sed quari poterit si, si per Apostolicum Ecclesia in certa diocesi constituta, puta in Perusina, Ecclesie alterius diocesis, ueluti Tiphernatis, uniuersalis fuerit, an Ec-

a C. exposuisti. §. si evidens. ext. de prob. b Ca. eam te. ext. de atat. & qual. in fin. & can. uniu. 10. q. 3. c. Can. postquam hostibus. 10. q. 1. d. Can. & temporis. 10. q. 1. e. Ca. sicut unire. ext. de excess. prala. f. Ca. a. ext. de relig. dom.

clesia per unionem alteri connexa, per hoc à iurisdictione praesulis Perusini censeatur exempta, & Tiphernati subiecta? Et responsum est, à iurisdictione prioris Episcopi uniuersalis Ecclesiam non eximi, cum Romanus Pontifex in huiusmodi unionibus singulis Episcopis iurisdictione inuolata seruari uelit.

Unio dissoluitur temporis lapsu, & causa cessante, & ab his qui habent ius uniuersalis. h. d.

Dissoluetur autem unio, si temporalis sit, temporis lapsu: quod si sit perpetua, cessantibus eisdem causis, ex quibus facta fuerit, ab his itidem dissolui poterit, quorum consensu & auctoritate olim fuerit instituta: nihil est enim tam rationi consonum, quam ut is destruendus habeat potestatem, cui construendi facultas conceditur.

Et licet uacans Ecclesia possit uniri, unio tamen Ecclesiarum vacantium dissolui non potest. h. d.

Illud inter instituentem, & dissoluentem unionem intererat, quod licet etiam uacans Ecclesia alteri possit uniri, si tamen Ecclesie per unionem connexae uacant, contingerit, unio interim vacantium Ecclesiarum dissolui minime poterit.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM ET SUBIECTIONE.

TITVLVS XX.

Immunitas in hoc titulo largè assumitur, & quod sit immunitas hoc dicit.

Immunitas, est à muneribus indulta exemptio. Sed hoc loco immunitatem largè accipimus, pro quodlibet Ecclesiarum favore, indulgentia, rigoris remissione, & privilegio.

Triplex est species immunitatis Ecclesiarum, localis, personalis, & realis: & quod immunitas localis est, per quam profana loca, & non consecrata, uel oratoris exercere prohibentur. h. d.

Et autem Ecclesiarum immunitas triplex: localis, personalis, & realis. Localis immunitas est, quae licet ipsi domibus, aliquibus sacrorum adrum inuicem conceditur. Cum enim Ecclesia à secundum Evangelicam ueritatem domus esse debeat orationis, necesse est profanis uisibus esse conuenit alienam.

Processus facti, & sententia lata in Ecclesia, uel conuocata, non nulli. h. d.

Seculares igitur iudices causas, praecipue ubi de sanguinis agitur effusione, & de praena corporali statuatur, in Ecclesiis, uel earum coemeteriis aegrelibus anathematis interminatione prohibentur. Absurdum est enim ibi iudicium sanguinis exerceri, ubi est ueritas constituta refugium. Processus quoque s, quos ab legitima contempta prohibitione, & spreta ultione diuina, factendos duxerint, ac specialiter prolata temeritate, omni firmitatis robore carebunt.

Consilia publica, nundinae & nigra secularia non debent tractari in Ecclesia. h. d.

Publica quoque a quarumlibet societatum, & uniuersitarum conciones, & consilia, nundinarum, aliorumque secularium tractationes negotiorum, confabulationes, & profana colloquia ab his penitus auereri debent.

Conuicia non debent fieri in Ecclesia, nisi ex necessitate: & quod dicitur de Ecclesia, intelligitur etiam de non consecratis & oratoris. hoc dicit.

Sed & conuia, & hospitium, licet illa despicere non oporteat, in sacris domibus celebrari, uel exerceri à laicis non poterunt, nec etiam à clericis, nisi forte transeuntes ob hospitiorum necessitatem illic relictis: quod & in oratoris observari conuenit, & nominis opera iugiter impensa concordet: & ne, ubi peccatorum est uenia postulanda, ibi peccandi detur occasio. Idem

a C. cum Ecclesia. ext. 10. tit. b Ca. cum Ecclesia. §. secularis. ext. ord. c. Ca. 4. §. co. tit. in 6. d. Ca. 4. §. cessant. ext. tit. in 6. e. Can. non oportet. & can. seq. 42. dist. f. Item.

statuitur & de Ecclesia, in qua divina mysteria celebrantur, licet adhuc consecrata non fuerit, qui cum obsequiis divinis sit dedicata, nullius temerariis ausibus est profananda.

Qui in vitium abstrahit a sacris locis, excommunicatur, & quasi sacrilegus punitur. h. d.

Actorum a locorum intuitu illis conceditur immunitas qui ad ipsam Ecclesiam confugiunt: nam si eos qui ad statum Principis se proripiunt, ab omni violentia leges seculares vindicant, quanto magis convenit ad templum Domini confugientes, loci sancti reverentia, & auctoritate defendi? Quicumque igitur inde hominem resistentem reclamantemque; violenter abstraxerit, tam aliis poenis pro sacrilegio, quod admisit, quam Ecclesiastica subiacebit excommunicationi.

Non potest qui ex vitio abstrahit a demo Episcopi, vel ab Ecclesiasticis, intra triginta passus, h. d.

Nec b ab atris tantum Ecclesie quenquam invitum abstrahere non licebit, verum etiam nec a domo Episcopi, & ab Ecclesie circuitu intra triginta passus ab otio: quod spatium Ecclesie reverentia defendi sacri Canonis voluerunt.

Liber homo non debet ab Ecclesia violenter abstrahi, nisi impetrata vita, & membrorum incolumitate. h. d.

Hec tamen securitas non omnibus aequè & indistinctè solet indulgeri, sed status habetur ratio & causarum, quibus quis fugendum ad Ecclesiam duxerit. Si liber & igitur quis sit, quantumvis gravia perpetraverit, non est violenter ab Ecclesia extrahendus, nec inde ad mortem damnari debet, sed Ecclesiarum Rectores vitam & membra debent fugientibus obtinere: aliis tamen poenis de eo, quod inique egerint, puniendi erant.

Publici latrones, & qui in sacris locis immunitatis spe ducti delinquant, privilegii sacrorum locorum non gaudent. h. d.

Hoc autem d de publicis latronibus, vel nocturnis Agrotum populatoribus, viarumque obfessoribus intelligi non oportet. Hi enim secundum Canonicas sanctiones nulla impunitate praestita violenter, & egressis adhibitis insidiis, ab Ecclesia extrahi poterunt. Idem & de his statuendum erit, qui impunitatem suorum excessuum obtinere sperantes, homicidia, & mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis, vel ipsarum coemeteriis committere non ventur, qua nisi per Ecclesiam crederent se defendi, nullo pacto commissuri fuerant: tales enim, cum in eo, in quo quis deliquit, puniri debeat, & frustra legis invocet auxilium, qui in ipsam legem committit, immunitatis privilegio, quo se fecerunt indignos minime gaudebunt.

Domus praefato juramento de impunitate potest servum suum etiam invitum ab Ecclesia abstrahere. h. d.

Quod si servus sit e, qui ad Ecclesiam confugerit, postquam de impunitate Dominus clericis juramentum praestiterit, ad servitium domini sui redire compellatur: alioqui si redire nolit, a domino occupari poterit: famuli enim, qui dominos metuunt, si ad Ecclesiam septa confugerint, intercessionem debent querere, non latebras: nec quenquam religionis reverentia proptio iure fraudari convenit.

Clerici & Monachi deservientes Ecclesia sunt exempti a muneribus personalibus. h. d.

Personalis s immunitas est, quae personis Ecclesiasticis indulgetur. Cum enim in clericorum ministerio constituti, non nisi altari & sacrificiis deservire debeant, restissime constitutum est, ut Deo dicati ab omnibus personalibus muneribus reddantur immunes. Personalialia autem munera sunt, quae cum corporis labore, & animi

a Can. diffinovit. 17. q. 4. b Canon. ad constituimus. 17. q. 4. c C. inter alia s. si liberi. ext. co. d C. inter alia s. super hoc. ext. co. e C. inter alia s. si. ext. co. f Canon. missae. ext. co. tit. can. cler. ext. tit. in 6. & 4. realia.

solicitudine, ac vigilantia principaliter sustententur. Generaliter igitur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Monachi, immunitate omnis tutelae & curae ipso iure gaudebunt.

Ad munerum personarum tutelam debent clerici suscipere. hoc dicit.

Viduarum a autem & orphanorum curam suscipere non solum non prohibentur clerici, sed etiam iubentur, cum ipsis cupiditatis negotia, non pietatis interduntur.

Ad munerum custodiam etiam clerici tenentur, tempore necessitatis. hoc dicit.

Excipitur b etiam ab his muneribus munerum custodia: a qua si magna imminet necessitas, neminem excusari constitutum est, ut cunctis vigilantibus melius valeat civitas custodiri.

Persona Ecclesiastica non possunt a secularibus potestativis coactari. hoc dicit.

Realis immunitas est, per quam res Ecclesiasticae a censu, vel collectis potestatum secularium liberae redduntur. Siquidem e tam profanis legibus, quam sacris Canonibus sub excommunicationis & interdicti poena constitutum est, ne quis eorum qui jurisdictionem temporalem obtinent, possit tributa, collectas, seu quascunque exactiones, sub quovis titulo, vel colore, imponere Ecclesiis, vel personis Ecclesiasticis, pro domibus, praediis, vel quibuscunque possessionibus legitime acquisitis, etiamsi ipsae Ecclesiae, vel personae, vel res sint intra illorum territorium constituta.

Ob magnam necessitatem, vel utilitatem, consulto Pontifice, possunt clerici, sine tamen coactione, laici subvenire. h. d.

Stanta d tamen sit in republica necessitas, aut utilitas, ut Episcopus cum clero suo laicorum non suppetentibus facultatibus, communes utilitates per subsidia Ecclesiastica sublevandas ducant, Romano prius consulto Pontifice, omni penitus cessante coactione, poterunt aliquid in commune conferre, & laici humiliter ac devote cum gratiarum actione suscipere.

Ecclesia Episcopo omnimodam subjectionem debent. h. d.

Quemadmodum autem sacrosanctis domibus secularium potestatum intyita omnimoda debetur immunitas, tam locorum ratione, quam personarum & rerum: sic eisdem rationibus ab illis proprio Episcopo omnimoda subjectio debetur e. Nam quantum ad ipsa loca pertinet (ut paulo ante diximus) nemo Ecclesiam in diei celi adhaerere poterit, aut consecrare, praeter sui praesulis conscientiam. Quoad personas Ecclesiasticas, ipsi debetur Canonica obedientia s, subjectio, reverentia: ad eandem spectat institutio, destitutio, correctio, reformatio, causarum omnium ad forum Ecclesiasticum de iure spectantium iurisdictione, Ecclesiasticarum censurarum promulgatio, Sacramentorum exhibitio. Si res Ecclesiasticas spectet, ipsi census debetur, ipsi cathedralicum, five synodaticum, ipsi procuratio annua, ipsi mortuario- rum & decimarum quarta.

Ad Episcopum quaedam pertinent iure ordinationis, quaedam lege iurisdictionis, quaedam lege diaconalium. h. d.

Sed haec omnis pastoralis potestas in tria principalia membra contrahitur: quaedam enim ad Episcopum spectant iure ordinis, ut clericorum ordinatio, virginum benedictio, altarium & Ecclesiae consecratio: quaedam lege iurisdictionis, ut corrigendi, conferendi, excommunicandi, & instituendi potestas: quaedam lege diaconalium, ut jus census & cathedralicum exigendi, decimam percipiendi, jus hospitii indicendi, & his si

a Dist. 17. in sum. & dist. 88. in sum. b Ca. 2. ext. cod. tit. c Cap. 1. 4. volentes. co. tit. in 6. & 4. personalia. d tit. d Cadver. s. 4. verum. ext. co. tit. e C. de Xenodoc. ext. de relig. domib. f C. conquirente. 4. no. ext. de offic. ord.

milia. Sed cum tam de locali, quam de personali subjectione, de quibus his, quæ ad Episcopos tam jure ordinis, quam lege jurisdictionis pertinent, supra locis congruis locuti fuerimus: transeamus nunc ad eam subjectionem, quæ cognoscitur ex solutione census, & rerum quæ lege Diocæliana ad ordinarium pertinent.

DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS, ET
PROCURATIONIBVS.

TITVLVS XXI.

Census generaliter sumptus continet omnem pensionem, specialiter vero tantum cathedraticum. h. d.

Census appellatio generalis est, sumiturque pro omni pensione, quæ prælatis de Ecclesiasticis proventibus singulis annis in signum subjectionis, vel alterius juris penditur. Speciali tamen nomine census, qui Episcopo ab Ecclesiis in argumentum subjectionis tribuitur, *Cathedraticum* appellatur: eò quod ob honorem cathedræ persolvatur.

Quibus temporibus, & quibus causis potest census constitui in Ecclesiis. h. d.

Constituuntur autem census, aut fundationis tempore, aut consecrationis, aut donationis, aut tempore immunitatis indultæ. Fundationis aut consecrationis tempore census imponitur, quia veluti præter ordinarii censum, nec fundari, nec dedicari potest Ecclesia: ita eodem tempore certum censum Episcopis in subjectionis signum constituere poterit. Sed nec illud insolitum, aut novum haberi debet, ut cum Episcopi Ecclesias piis locis ritè concesserint, aut exemptas fecerint, aliquid sibi in eis pensionis nomine referent. Sedes quoque Apostolica cum libertatis privilegium vel etiam quibusdam Ecclesiis protectionis indulget præsidium, censum gratis oblatum suscipit, & in literis Apostolicis, ad futurorum Pontifex memoriam quantitas census exprimitur. Sed a & patrono fundationis tempore poterit Episcopus moderatos sumptus constituere.

Similes sacerdotes non possunt proprias Ecclesias facere censuales: & qui de factis id fecerit, ab Ecclesia removebitur. h. d.

Simplices autem sacerdotes, vel clerici non possunt Ecclesias, quibus præfunt, propria auctoritate, præsertim post eorum decessum, censuales efficere. Ideoq; b qui ab eisdem quadam collusionione pensionem annuam de Ecclesiis receperint, illis defunctis super pensionis receptione audiendi non erunt; si Romani Pontificis, aut alterius, qui de jure id facere potuerit, auctoritatem super hoc non intervenisse confiterit. Quin potius collusionionem c talia facere competi fuerint; ab ipsis Ecclesiis removendi erunt.

Episcopus non potest novum censum imponere, vel veterem augere, præter cathedraticum. h. d.

Sed nec Episcopus ipse, aut quilibet alius Ecclesiis novos census imponere, aut veterem augere, aut partem proventuum suis usibus vendicare poterit: idq; adeo obtinet, ut etiam si juramentum e de novo censu persolvendo quis susceperit, non propterea solvere, sed absolvi ab illicito jurejurando debeat. Nec quicquam profuerit, quod Episcopus, vel quilibet de novo f illas de manibus laicorum eriperit: nam nec eo casu præter cathedraticum, & quæ cæteris imponuntur, aliquid exigi poterit.

Ex causa & non in propriam utilitatem potest Episcopus novum censum constituere, vel augere veterem, accedente consensu capituli. hoc dicit.

a C. præterea. in fin. extr. de ju. patron. b Canon. præterea. extr. eod. tit. c Ca. cum clerici. extr. eod. tit. d C. prohibemus. extr. eod. tit. e C. significavit. d. tit. f Canon. Eccles. extravagan. eod. tit.

Quod autem diximus, Episcopum nec novum censum imponere, nec augere veterem, ita intelligi oportet, si in propriam vel utilitatem convertere. Ceterum si non in suam, sed in alterius sibi subjectæ Ecclesiæ commodum, ex justa causa, vel novum censum constituere, vel veterem augere, vel etiam minuire velit, Capituli accedente consensu: id sibi minime interdicitur.

Provincia & Ecclesia de novo conversæ in persolvenda censu servabunt consuetudinem vicinariam. h. d.

Sed quis erit modus obsequiorum Metropolitanæ et Archiepiscoporum, si qua de novo a conversâ provincia ad alicujus Ecclesiæ jurisdictionem accesserit? Et ex tali responsum est, id observari debere, quod in vicinis provinciis observatum reperitur.

Episcopus visitantibus debetur procuratio. h. d.

Vlterius prælatis diocesim visitantibus b, etiam procuratio debetur. Est autem procuratio necessarium sumptuum exhibitio. Nam cum Apostolico testimonio suffragante congruum sit, ut à quibus spiritualia recipimus, eisdem etiam temporalia nostra communemus: rectissime constitutum est, ut cum prælatis diocesim peragrandi divina nobis exhibent, illis etiam à nobis temporalia exhibeantur.

Episcopus remittens Ecclesia servitia, non censuræ remittit procurationem, sed illam dare desistantes potest excommunicare, & procurations non præscribitur. h. d.

Et adeo visitationi annexa est procuratio, ut Episcopus c alicui Ecclesiæ omnia servitia remittens, eisdem visitanti nihilominus moderata debeatur procuratio: quam si visitati exhibere negaverint d, si quam in contumacis ritè tulerit sententiam, erit invidiosè observanda, cum nec ullam adversus procuracionem, quæ ratione visitationis compedit, præscripcionem curere dignoscatur e.

Qui visitare possunt, & quod Archiepiscopi potest visitare provinciam, etiam cum suffraganeis non sint negligent. h. d.

Visitandi f vero sollicitudo non modo incumbit Episcopis, verum etiam Archiepiscopis, Patriarchis, & legatis Apostolicæ legatis, nunciis, Archidiaconis, & Decanis: qui quidem ne non tam divina, quam propria curis visisse videri possint, cautè prospicient, ut ea, quæ tam generali g, quam Lateranensi concilio h continentur, & quæ Innocentiana i constitutione, atque alii Canonibus salubriter constituta competuntur, invidiosè observent. Quod autem diximus, Archiepiscopos visitare licere provinciam, ac procuraciones à locis recipere visitatis, tunc etiam sibi locum vendicat, cum eas suffraganeis argui negligentia nomine non possunt: nec enim propterea minus suam libere visitare provinciam poterunt.

Ob oratorium non est exigenda procuratio, & ob urgentem necessitatem potest Episcopus exigere charitativum subsidium. h. d.

Postremo k admonendi sumus, propter privatum oratorium, in quo quis interdum celebrat, procuraciones, quæ visitationis ratione debentur, à quoquam exigere vel extorqueri non posse: sed nec aliis exactionibus subditos suos Episcopi gravare debent l, nisi quandoque eisdem multæ superveniant necessitates: quibus casibus si manifesta ac probabilis causa extiterit, cum charitate moderatum ab eis postulare subsidium subilendi erunt.

a C. super eod. extr. eod. tit. b Extr. cons. vus. eod. tit. & Ca. cum Apostolus. extravagan. eod. tit. & per totum tit. & m. l. c Ca. cum venerabilis. extr. eod. d C. cum nuper. eod. tit. extr. e. C. accedentes. extr. de præscrip. f Ca. felicit. eod. tit. in 6. & Clem. i. d. tit. & can. septa. & can. cum instantia. extr. eod. tit. g Can. 2. eod. tit. in 6. h Ca. cum Apostolus. extr. eod. i Ca. eod. tit. in 6. k C. extr. eod. tit. l C. cum Apostolus. & prohibemus. extr. eod. tit.

DE CAPELLIS MONACHORVM. TITVLVS XXII.

Omnes Ecclesia posita in diocesi subsunt Episcopo, etiam monasteria, & monachorum capella, nisi defendantur privilegio, vel prescriptio. h. d.

Vsq̄ ad eadem omnes basilicæ a per diversa loca constructe in Episcopi, in cuius territorio posite sunt, potestate consistunt, ut si Ecclesia b, ubi monachi habitant, populi curam habeat, cum per monachum plebs regi non debeat, Capellanus ad consilium monachorum ab Episcopo sit instituendus: ita ut consuetudine, aut quouis statuto contrario non obstant, ex solius Episcopi arbitrio, tam ordinatio ejus, quam depositio, & totius vitæ pendeat conversatio. Nec id mirum videri debet, cum e monasteria ipsa, & monachorum disciplina, si nec privilegio, nec legitima prescriptio doceantur exempta, ad eum pertineant Episcopum, in cuius sunt territorio constituta.

DE RELIGIOSIS DOMIBVS. TITVLVS XXIII.

Xenodochia, Orphanotrophia, & loca similia Episcopis subsunt, qui providere debent, ne illorum res dissipentur. h. d.

Xenodochia quoque, Orphanotrophia, Brephotrophia, Nofocomia, Gerontocomia, aliaque similia loca, ad Episcoporum d, in quorum sunt diocesi, sollicitudinem pertinent, per eosdemque ad eas utilitates, quibus constituta sunt, ordinanda ac dirigenda erunt: nec postquam hujusmodi loca ad hospitalitatis usum e, & pauperum provisionem, Pontificis ordinatione deputata fuerint, ad profanos usus converti poterunt: cum ea, que ad certum usum largitione fidelium sunt destinata, ad alium, salva sedis Apostolicæ auctoritate, converti non valeant.

Ordinaria loca pia & religiosa possunt reformare auctoritate Apostolica, si opus sit reformatione, h. d.

Quinimo si talium locorum Rectores exempti sint, si tamen illorum cura postposita, bona & jura ipsorum ab usurpatorum manibus vendicare negligant, aut quoquo modo res illorum collabi sinant, poterunt ordinarii auctoritate Apostolica sibi ex Viennensi concilio præstita, loca ipsa salubriter reformare, & occupata, alienata, deperdita, ut in statum pristinum redigantur, procurare: contraditores que quoscunque per censuram Ecclesiasticam & aliis juris remediis compescere, licet nullum per hoc exemptionibus, seu privilegiis, quò ad alia, præjudicium generari debeat.

Xenodochia, & loca similia non possunt in beneficium conferri, nisi cum casibus, h. d.

Eodem cavetur Concilio g, ut nullus ex hujusmodi locis secularibus clericis in beneficium conferatur, etiam si consuetudine id fuerit alias observatum, nisi in illorum fundatione aliter constitutum fuerit, sive per electionem sit de rectore hujusmodi locis providendum: sed quòd eorum gubernatio viris providis, ac boni testimonii committatur, quos bona prædicta in alios usus convertere, præsumptio verisimilis non existat.

Administratores hospitalium equiparantur tutoribus, h. d.

VT autem h hi demandata sibi cura diligentius insistant, instar tutorum & curatorum debent juramentum præstare, ac de bonis inventaria conficere: & ordinariis, seu aliis, quibus loca hujusmodi subsunt, vel deputandis ab eis singulis annis de administratione sua

rationem reddere: quòd si secus a quoquam fuerit attentatum, provisio, seu ordinatio minime valebit.

Suprà dicta non habent locum in hospitalibus militarium ordinum, aut religiosorum, h. d.

Prædicta a verò ad hospitalia militarium ordinum, vel aliorum religiosorum minime extenduntur. Hi enim suorum ordinum institutiones & consuetudines observare cogendi erunt.

Hospitalibus circa sacramentorum exhibitionem servanda est antiqua consuetudo, h. d.

Ed b & si qua sint hospitalia, altaria & cœmeteria ab antiquo habentia, & Presbyteros celebrantes & sacramenta Ecclesiastica pauperibus ministrantes, quoad exercenda & ministranda spiritualia prædicta, antiquam consuetudinem Viennense concilium observari voluit.

DE SEPULTVRIS. TITVLVS XXIV.

Cur in Ecclesiis & locis sacris sepultura constituantur.

Tractemus nunc de sepulturis, quæ quidem per fideles, non nisi in sacris & religiosis locis, idè constituantur: quòd minus ibi spiritibus vexantur immundis, & quòd Sanctorum illorum commendatur patrociniiis, quorum nomini Ecclesia, in qua corpora conquiescunt, est consecrata. Accedit e, quòd defunctorum proximi ad sacra loca venientes, sepulturamque conspicientes, suorum recordantur, & pro eis piæ preces fundunt: Vnde d mortuorum sepultura, & cœmeteria apud illas Ecclesias, & monasteria ex antiquo disposita esse comperiuntur, in quibus religiosorum conventus sunt constituti, ubi orationes, & missarum solennia, tam pro vivis, quam pro defunctis, frequentius celebrantur.

Vnusquisque habet liberam facultatem sepulturam eligendi, & si quis non eligat, in parochiali Ecclesia, aut majorum sepulchris est sepeliendus, h. d.

Regulariter igitur in parochiali Ecclesia, aut ibi quis sepeliendus erit, ubi majorum e suorum sepulchra constituta reperiuntur: nulli f tamen propterea propriam, si contemptus ablit, negatur eligere sepulturam: quòd usque ad eò obtinet g, ut antiqua dimissa, novam possit quis etiam in loco minus religioso sibi deligere: nec propterea poterit hodie electio talis impugnari, licet antiqua jura super hoc diversa esse videantur.

Uxor non tenetur sequi sepulturam viri, si velit aliam eligere, h. d.

Nec h ulla super hoc inter virum & mulierem facienda est distinctio, quasi uxor capitis sui sequi judicium & sepulturam sit compellenda: sed utrique æqualis erit eligendi facultas, cum hujusmodi electio ad eum statum pertineat, quò mulier à lege viri solvitur.

Si uxor sepulturam non eligat, tenetur sequi sepulturam ultimè viri, si plures habuerit, h. d.

Si tamen ipsa sibi sepulturam non eligat, & plures foret viros habuerit i, cum viro ultimo, cujus domicilium retinet, tumulanda erit.

Filius familiaris licet non possit aliquid relinquere pro anima, si careat castrensium pecunia, vel quasi, tamen potest sibi eligere sepulturam, nisi sit impubes: quo casu poterit pater sepelire illum, ubi voluerit, nisi sit consuetudo in contrarium, h. d.

De hio familiaris, an sibi sepulturam eligere valeat, dubitari poterit, & multum interest, an ejus ætas intra pubertatis annos contineatur, an verò pubertatem excesserit: primo enim casu sepulturam eligere non poterit: permittendum k tamen erit patri, si id loci con-

a Can. omnes basilicæ. 16. q. 7. b C. 2. extr. eod. tit. & cap. 1. eod. tit. in 6. c Ca. pen. extr. de relig. domi. & ca. 2. eod. titul. d Ca. de Xenodochiis. extr. eod. tit. e Ca. 2. ad hac. extr. eodem. f Cl. 3. in prim. eod. tit. g Clem. 2. §. ut autem. eod. tit. h D. Clem. 2. §. 1. vers. illi etiam. eo. tit.

a Clem. 2. §. permitt. eod. tit. b Cl. 2. §. si. eod. tit. c Ca. clem. gravia. 13. q. 2. d C. fraternitatem. in prim. extr. eod. tit. e Canon. 1. & c. fraternitatem. extr. eod. tit. f c. in nostra. extr. eo. tit. g Ca. §. 1. eod. tit. in 6. h C. de uxore verò. ext. eo. tit. i C. in quib. §. 1. eo. tit. in 6. k C. de uxore. §. si. extr. eod. tit.

Inverto patitur, ubicunq; voluerit, illum sepelire: quod si consuetudo id non habeat a, cum suis majoribus, vel in parochiali Ecclesia tumulandus erit. Secundo vero casu, cum pubertatem attingit, libere absq; patris assensu sibi sepulturam eligere poterit, quanquam pro anima sua prater patris assensum aliquid iudicare non possit, nisi b castrense, vel quasi castrense peculium habuerit.

Religiosi non possunt sibi sepulturam eligere. h. d.
Impuberi similes religiosi habentur: hi enim, cum propria voluntatis libertatem e non habeant, eligere sibi sepulturam nequeunt, sed apud propria monasteria tumulandi sunt: nisi adeo forte sint temoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode exportari nequeunt.

Non potest quis etiam iurejurando a se ipso abdicare liberam eligendo sepultura potestatem. h. d.

Alias autem sepultura usq; adeo libera esse debet electio, ut Bonifaciana d constitutione cautum sit, ne qui ad vovendum, jurandum, vel fide interposita, vel alias promittendum aliquos inducant, ut apud eorum Ecclesias sepulturam eligant, vel jam electam ulterius non imitent, & secus factum omnino infringit.

Mortuus ruri, qui sepulturam non elegit, si sine periculo possit exportari, vel in parochiali Ecclesia, vel in majorum sepultura debet sepeliri. h. d.

Illud e tamen in dubium venire potest, si quem, dum lanami, vel agri colendi causa rusticatur, ruri inopino forsitan interit, nec electa sepultura contingat occumbere, an in Ecclesia ruri constituta, an potius in alia sepeliri debeat? & responsum est, si absque periculo defunctus inde valeat exportari, non in Ecclesia ruri polita, sed in sua parochiali, vel in qua majorum ipsius ab antiquo sepultura extitit, sepeliendum fore.

Quibus non communicamus vivos, nec mortuis communicamus. hoc dicit.

Non tamen omnes, qui fatis functi fuerint, Ecclesiastica tradendi sunt sepultura: quibus f enim non communicamus vivos, nec defunctis communicare debemus. Unde carebunt Ecclesiastica sepultura, qui prius erant ab Ecclesiastica unitate praecisi. Igitur nec Paganus, nec Iudeus, nec haereticus, nec qui uluras exercuit, nec qui sibi mortem consciverunt, aut qui per tonis Ecclesiasticis violentas manus iniecerunt, nec homicidae, nec incendiarii, aut Ecclesiarum violatores, nec incestuosi, nec blasphemii, nec ullus qui pro manifestis condemnatus est excessibus, Ecclesiastica sepultura tradi poterit.

Tumulati contra canones, sunt exhumandi si illorum corpora possint discerni a corporibus fidelium. h. d.

Etsi contigerit aliquando horum corpora in ecc: etario Ecclesiastico tumulari g, si ab aliorum corporibus discerni poterint, exhumari debent, & ab Ecclesiastica sepultura procul jactari. Quod si discerni non poterint, cum excommunicatorum ossibus corpora fidelium extumulanda non erunt, cum licet non ob sit iustus sepultura nulla, vel vilis, celebris tamen vel speciosa non prosit improbis.

Qui contemptis clavibus non humandos in locis sacris inhumaverit, excommunicationem incurrit, a qua non est absolvendus, ante quam arbitrio Episcopi satisfecerit. h. d.

Si quis autem h contemptis Ecclesie clavibus hujusmodi personas, aut interdicti tempore quoslibet, in Ecclesis vel coemeteriis sepelire ausus fuerit, ipso facto, excommunicationis sententiam incurrit: a qua, nisi prius d arbitrium dicecesani Episcopi eis, quibus injuria arrogata fuerit, satisfactionem competentem exhibuerit, absolvi non poterit, nec ullum circa praemissa contrafacientibus privilegium suffragabatur.

a Ca. pen. ex. tit. in 6. b D. e. pen. in fi. in 6. c C. fi. cod. tit. in 6. d C. in prin. ex. tit. in 6. e C. si quis in prin. cod. tit. in 6. f C. sacri. in prin. extr. ex. tit. g C. sacri. est. extr. cod. tit. h Clem. 2. cod. tit.

Reconciliati, licet alioque Ecclesiastica sepultura non qua tradenda post reconciliationem tradi poterint. h. d.

Sed haec de illis intelligenda sunt, qui impoenitentia decesserint, nec in articulo saltem mortis Ecclesiasticam conciliati fuerint. Nam a si, cum forsitan in extremis agerent, legitime absolvi fuerint, Coemeterium his de alia Ecclesiastica suffragia denegari non debent: haredes tamen & propinquos, ad quos ipsorum bona pervenerint, ut pro eodem satisfaciant, si casus exigat, Ecclesiastica sunt censura compellendi.

Cadavera punitorum penitentium sunt tradenda sepultura Ecclesiastica. h. d.

Ex his apparet, eorum cadavera, qui post confessionem Deo peractam, pro sceleribus suis in patibulis suspenduntur h, ad Ecclesiam esse defendenda, & oblationes pro eis offerendas. Cum enim pro peccatis suis penam extremam solverint, & dignè poenituerint, non potest Deus his idipsum.

Deprehensi in scelere & vulnerati, si confessi ex vulnerum mortui fuerint, stem improviso casu oppressi, non privantur Ecclesiastica sepultura. h. d.

Quin etiam e si, dum in scelere comprehendantur, vulnerati fuerint, & sacerdoti postmodum confecti, ex vulneribus acceptis decesserint, communitio eis morte denegabitur: quanquam si, dum seipos defendunt, interfecti fuerint, aliud sit statuendum. Is autem, quem casus improvisus opprimit d, si nihil aliud oblatum Ecclesiastica sepultura non accipitur.

Tro sepultura non possunt clerici aliquid exigere, nec consuetudine contrarium valet, possunt tamen sponte oblationes accipere. h. d.

Illud etiam atque etiam admonendi sumus, sacris Canonibus penitus interdicti e, ne quis terram pro pulchro vendere, aut pro hominibus sepeliendis quocumque modo munera f exigere audeat, nisi forte sepeliens Ecclesie in cuius atrio g sepelitur, aliquod vicentium iussit, aut post mortem ipsius parentes, proximi, vel haeredes pro luminaribus, vel elemosina aliquid oblatum dare voluerint: quo casu sponte oblatum licite accipi poterit: peti h vero, vel aliquid exigi, est omnino reprobatum, ne aut venalis dicatur Ecclesia, aut clerici hominum interitu gaudere videantur, si ex illorum cadaveribus studeant habere compendium, nec oblationem quam consuetudinis, nisi pia & laudabilis fuerit, certum ium quis exulare poterit.

DE CANONICA PORTIONE
 TITVLVS III

Quid sit Canonica portio, & quid sit dignitas parochialis & Episcopalis, & quod parochialis debeat iurata de rebus factis Ecclesie, in qua quis possit habitare propria Ecclesia eligi sepeliri. h. d.

Canonica portio est, quae de relictis, & proventibus Ecclesiis obventibus detur ahitur, & prelati debetur. Est autem duplex, Parochialis & Episcopalis. Parochialis est, quae Parochiali Ecclesie, vel ipsius Curato, & Rectori debetur. Sciendum est etiam, si quis in alia Ecclesia, quam in ea, in qua divina audit officia, & Ecclesiastica sacramenta percipit, sepulturam sibi elegerit (quod quibus casibus fieri possit proximè exposuimus) ne parochialium Ecclesiarum Rectors, quibus cura incumbit animarum, debitis fructibus subsideis, constitutum esse e, ut Curatus de his rebus, quas defunctus pro anima sua in ultima dispositione reliquit Ecclesie, in qua sepeliri elegerit, quare tam

a C. fin. ext. cod. tit. b Canon. questum est. 13. q. 1. c Ca. si quis, Clem. pen. 13. q. 2. d C. ex parte parentum, extr. cod. tit. e C. pen. extr. cod. f Can. questum est. 4. unde. 13. q. 2. g Can. praecipiendo. d. 13. q. 2. h d. can. questum est. 1. per. i. Canon. per. & seg. ext. de sepul.

partim

partem percipiat, aut aliam, quam legitima consuetudo præfixerit.

De his, qui viventes & sanus consulti alicui Ecclesie, Curatæ non debetur Canonica portio: secus, si infirmus, & ex eadem infirmitate decedens. h. d.

Sed et si nihil quidem testamento quis reliquerit, sed in ægritudine a consensu cum bonis suis ad loca religiosa se transfererit, Ecclesie parochiali Canonica portio debetur, si modo ille de eadem ægritudine deceaserit. Quod si sanus ad ea loca se transfererit, de his, quæ locis ipsis contulit, cogi non poterit aliquid Ecclesie, à qua discessit, impetiri: quia liberum est eis tunc bona sua non solum religiosis, sed etiam quibuslibet privatis conferre.

Canonica portio salutaris Ecclesie, in qua quis divina percipit: & si duo quæ habeat domiciliata, dividitur inter Ecclesias duorum domiciliatorum. h. d.

Dubitari tamen potest, si ejus b majores antiquitatis aliqua Ecclesia sepeliri consueverant, ea dimissa alibi sepulturam elegerit, num dimissa Canonica portio debeatur, an parochiali? Et statutum est, illi persolvendam in qua quis audire divina, vel sacramenta recipere debet. Quod si is, qui duo habet domicilia, sequè in utroque collocat æqualiter, in loco tertio sepulchrum eligat, domiciliorum Ecclesie inter se Canonica portio dividenda videtur.

Ponit, de quibus rebus parochialis non detrahatur. h. d.

Sunt et tamen quedam relicta, ex quibus Canonica portio detrahi non debet, ut puta si quid pro fabrica, pro luminariis, pro anniversario, pro equis d. vel armis contra infideles exercendis, vel alias ad perpetuum cultum divinum, vel particulari personæ legatur: de quibus omnibus nisi ea machinatione facta fuerint, ut parochialis Ecclesia fraudetur, hujusmodi portio detrahenda non erit.

Minores, & Prædicatores indistinctè de omnibus obventionibus parochiales portiones sibi tenentur. h. d.

Ed istud et quidem ita demum obtinet, si neque in Minorum, neque Prædicatorum quis Ecclesiis sepulturam sibi elegerit: hoc enim casu didicimus ordinem fratres de omnibus obventionibus, tam funeralibus, quam quibuscumque, & quomodocumque relicta distinctè vel indistinctè, ad quoscumque certos, vel determinatos usus, etiam de quibus Canonica portio dari, sive exigi non consuevit, vel de jure non debet, nec non de datis, vel qualitercumque donatis in morte, seu mortis articulo, infirmitate donatis, vel dantis, de qua decefferit, quomodocumque, directè vel indistinctè, quartam partem parochialibus sacerdotibus, & Ecclesiarum Rectoribus integre largiri tenentur.

Canonica Episcopalis est, quam detrahit Episcopus de relictis pro anima, quam testator prohibere non potest, & ubi eadem ratio, eadem debet esse juris dispositio. h. d.

Canonica portio Episcopalis est, quæ de relictis alicui Ecclesie pro anima ab Episcopo deducitur. Nam veluti parochialis Ecclesia pro labore, & cura, quam gerit animarum, certam portionem detrahit de relictis alteri Ecclesie, in qua quis sepulturam elegerit: sic etiam licet ipsi Episcopo si, nisi sibi quadragenaria & obiter præscriptio, curæ pastoralis iniuriam, quam diceclesi superintendens suscipit de relictis, & pro anima cujuslibet Ecclesie oblati Canonica sumere portionem: etiam si testator expresserit, quod non Episcopi velit esse relictum, sed tantum Ecclesie, cum privata testatoris dispositio generalem Canonis constitutionem immutare ne queat.

a C. de us. extr. de sepult. b C. de sepult. in 6. c C. si ext. de test. d Can. nostræ. ext. de sepult. e Cle. a. verum. & per totum. iii. de sepult. f C. requisisti. in prim. ext. de test. g C. de quarta. ext. de præscript. h a. c. requisisti. ver. scilicet autem.

Ecclesia debetur Canonica portio de relictis Episcopo, quam iam testator prohibere. h. d.

Tem a ex contrario, quemadmodum Episcopo sua portio competit, si quid Ecclesie relinquatur: ita si quid Episcopo relictum fuerit, Ecclesia de illo Canonica petere portionem poterit. Sed hoc casu, si testator exprimat, quod velit illud Episcopi tantum esse, non Ecclesie, testatoris erit servanda dispositio.

Si quid simpliciter Episcopo à conjuncto fuerit relictum, in dubio non debetur Ecclesie Canonica portio: secus si ab extraneo. hoc dicit.

Sed b in hac specie multum intererit, qua legandi formula testator usus fuerit. Nam si simpliciter dixerit, Rem salutem relinquo, distinguendum est, Episcopi propinquus leget, an extraneus. Primo enim casu cum non Ecclesie relictum præsumatur intuitu, nisi forte probetur, sed personæ, de relictis in vita Episcopi Ecclesia petere nihil poterit. Contraria obtinet præsumptio & dispositio, si ab extraneo quid Episcopo relictum fuerit.

De quid conjunctim legatur Episcopo & Ecclesie, sit inter ipsos divisio, etiam si testator hoc reliquerit Episcopo, illud Ecclesie: nisi share velint testatoris voluntas, quod ob favorem ultimarum voluntatis concedatur. h. d.

Quod si c conjunctim dictum fuerit, Relinquam Episcopo & Ecclesie, de ea inter ipsos Canonica divisio facienda erit. Si verò istud Episcopo, & illud Ecclesie relinquatur, relicta inter Episcopum, & cathedralem Ecclesiam ad Canonica divisionem sunt redigenda: nisi ambo testatoris velint esse dispositione contenti, quam propter ultimæ voluntatis favorem observare est satis concedens, ubi neque fraus intervenit, nec alteruter nimium debita portione fraudatur.

Cum Ecclesia inferioribus Episcopis non dividit sibi relictum, sed bene detrahit quartam de relictis dicti Ecclesie. hoc dicit.

Secus d autem est, si quid legetur Episcopo, & capellis vel monasteriis, aut aliis piis locis: nam hoc casu, quod Episcopo legatur, ejus præcipuum est: cum Ecclesia cathedrali, & de illis quæ aliis locis legantur, portionem Canonica nihilominus obtinebit. Et hæc idè tam variè, quia non tanta inter monasteria, aut capellas est communitio, quanta inter Ecclesiam cathedralem & Episcopum, qui cathedræ spirituali copulatus est conjugio: unde & quæ acquirit Episcopus, non illis, sed isti tantum acquirit.

Si testator aliquid Episcopo, aliquid Ecclesie reliquit, & justis Episcopum esse contentum suo relictis, posthabita detractione quarta, servanda est testatoris voluntas, nisi sit facta in fraudem. hoc dicit.

Hoc autem tunc obtinere oportet, si simpliciter Episcopo legatum factum fuerit: ceterum si eam adiecerit conditionem testator, ut Episcopus suo sit legatus contentus, &iple legatum agnovit, quia per hoc aliis renunciassè videtur, de ceteris portionem exigere non poterit. Sed si constiterit, quod eadem adjecta conditione in fraudem modicum constituit mortuarium, ut Episcopus portione debita si audetur in ceteris, quia dolus cuiquam patrocinari non debet, poterit is etiam ex aliis relictis exigere portionem à Canone confirmatam, salva tamen indulgentiis, quæ à Romano Pontifice quibusdam regularibus sunt concessæ.

Relictum ei, qui potest proprium possidere, non habenti prælationem vel administrationem, à quocumque præsumitur relictum intuitu propria persona, non Ecclesie. h. d.

Illud f etiam generaliter observandum est circa eum qui proprium possidere potest, prælationem, vel

a C. requisisti. h. si ab extra. de test. b D. ca. requisisti. h. si verò. c D. c. requisisti. h. quid si. & seq. extr. de test. d d. c. requisisti. h. secus autem. extra de test. e Ca. officii & infra. extra de test. f C. requisisti. h. illud. extra de test.

administrationem Ecclesie non habentem, quod si ei aliquid relinquatur specialiter, non solum a propinquo, verum etiam ab extraneo, non intuitu Ecclesie, sed persona esse relictum intelligitur, nisi probatio in contrarium appareret: & idcirco de illo, nec Episcopus, nec Ecclesia potest in vita ejus sibi aliquid vindicare.

Episcopus & parochialis par. possu. ambulant. h. d.
Item de quibus relictis parochialis portio non detrahatur, nec Episcopalis detrahenda erit.

DE DECIMIS.
 TITVLVS XXVI.

Poni subordinatorem tituli ad precedenti & sequenti. h. d.
Explicito tractatu rerum, quae spiritualitate quadam continentur & censentur, superest nunc, ut de rebus Ecclesiasticis quidem, sed temporalibus, illarumque administratione dicamus. Sed cum decima mediam quandam inter spirituales res & temporales naturam obtineant, quippe quod ipsum decimarum spirituale sit, fructus vero ipsi decimarum temporales & profani, merito de his quasi in confinio quodam, tractatus habendus erit, & tam precedentibus, quam subsequentibus annectendus. Quod eodem congruentius posse fieri videtur, quod & proximè de iis, quae sacerdotibus, & Ecclesiis parochialibus debentur, & ipsarum quoque decimarum ad parochiales Ecclesias jure communi spectat perceptio.

Quid sit decima. h. d.
Decima est quora bonorum mobilium pro Deo, tam divina, quam humana constitutione debita.

Decimarum alia personales, alia praediales. h. d.

Decimarum duae sunt species: personales, & praediales. Personales sunt, quae ex iis proventibus deducuntur, qui ex propria cuiusque solertia & industria obveniunt, ut puta de negotiatione, artificio, & militia. Praediales sunt quae ex fructibus praediorum solvuntur, ut de vino, tritico, & his similibus, quas in signum universalis sibi tenentis domini reddi Deus praecipere voluit.

Personales praebenda debentur Ecclesiae, in qua quis sacramenta percipit: praediales vero Ecclesiae, in cuius finibus sunt constituta praedia, nisi aliud inducat consuetudo. h. d.

Inter personales autem & praediales decimas hoc interest, quod personales illi solum parochiae debentur, in qua quis Ecclesiastica sacramenta percipit, tametsi lucrum alicubi contigerit: praediales vero, si ex praediis in aliena parochia constitutis fructus collecti fuerint, ei debentur Ecclesiae regulariter, in cuius territorio praedia sunt constituta: quanquam si consuetudo aliud introduxerit, servanda erit.

Personales decima, quae solvuntur ex rebus venditis & parati pecunia decimata, solvuntur deducto impendit: sed vero praediales, & fructus non, nisi cum onere decimarum, alienari possunt. h. d.

Item si personales, quae de rebus acquisitis, vel factis ex pecunia decimata, si vendantur, solvenda sint, ut puta si vendatur domus, ager, vinea, molendinum, grex, aut merces, quae libet expensae prius, quas quis in rebus parandis fecerit, deduci debent, & de residuo, quasi de lucro, decima praestabatur. Expensae vero etiam seminis, quae sunt pro percipiendis fructibus, ex illis de quibus fructus proveniunt, etiam si decimata fuerint, non deducuntur: quoniam, salva decima, fructus efficiuntur eorum, qui expensas ipsas faciunt: sed nec fructus ipsi, nisi cum onere decimarum, alienari poterunt.

Non deducuntur impensa facta pro restaurandis rebus, de quibus solvenda sunt decima, tam personales, quam reales. h. d.

a C. parochianos. ext. eo. b d. c. ad Apostolica. in fin. c C. pastorali officii. ext. eod. tit.

Illud commune tamen est tam personalibus, quam praedialibus, quod expensae, quae factae fuerunt pro restaurando a detrimto rerum, ex quibus decimae solvuntur, ut si pars aliqua moriatur armenti, vinea aut deterior, mercis depercat portio, de proventibus decimarum minime deduci debent. Cuius rei illa est ratio, quod penes dominum res instauratae remanent.

Census & tributa de fructibus, de quibus decima solvenda sunt, non debent deduci. h. d.

Sed si nec census, nec tributa de fructibus, de quibus decimae persolvendae fuerint, primitus deduci poterunt. Cum enim in signum universalis dominii, quasi quodam speciali titulo decimas sibi Dominus reservaverit, consequens est ut in prerogativam dicti generalis domini decimarum solutio, censuum & tributorum praecedat executionem: vel saltem hi ad quos census, vel tributa pervenerint, quoniam res cum suo onere, decimas solvere per censuum Ecclesiasticorum compellantur.

De omnibus proventibus decima solvi debent. h. d.

Eadem ratione constitutum est, ut non solum de vino & grano, fructibus arborum & hororum decimae persolvi debeant, sed etiam de pecoribus, de venationibus, negotiationibus, de ipsa etiam militia, & denique de omnibus bonis, & proventibus omnibus, ita ut quae de his eas cum integritate solvere neglexerint, Ecclesiasticae distinctione percilli debeant.

Omnes censentur solvere decimas, tam Christiani, quam Iudaei, tamen tantum praediales tenentur solvere, Christiani & pastores, & personales. h. d.

Illud etiam nullam recipit dubitationem, ad solutionem earum quemlibet teneri, nisi quis speciali privilegio ab ipsarum praestatione deoat exemptus. Unde non solum Christiani, sed etiam Iudaei tenebantur. Inter eos tamen illa differentia, quod fideles ad personales & praediales praestandas indistincte tenentur: Iudaei vero, ad praediales tantum, quas si recitent solvere, ad ipsas possessiones renunciandas compelluntur, ne forte hac occasione Ecclesiae suo iure iniuriam valeant.

Monachi regulares, & clerici communiter venientes sive praediales decimas, & quod novale est ager, de novo relicto ac cultam. hoc dicit.

De Monachis & regularibus, seu clericis communiter viventibus videamus, & sane nulla fuit ratio, ut ab his de laboribus ac nutrimentis propriis decimas excoquantur: ad praediales tamen etiam de novalibus, de quibus antea decimae solvebantur, tenebantur. Est autem novale, ager nunc primum profectus, & nuper ad culturam redactus: de quo, quod aliquando cultus fuerit, memoria non extat.

Decimas solvere tenentur Monachi, & alii communiter viventes, etiam de praediis de novo acquisitis, & propria manibus excavatis, nisi obtulerit aliquod privilegium. h. d.

Sed & si iidem possessiones praediales de devotione colatae fuerint, aut pro monasteriis de novo fundantur comparatae, vel quoquo modo recenter acquiritae, etiam si eas propriis manibus aut sumptibus excavant, nihilominus decimas persolvent Ecclesiis, quibus ratione illarum praediorum antea solvebantur, nisi super hoc specialis alicuius vel privilegio munus esse probentur.

Privilegium tollitur re iudicata & praescriptio. h. d.

Sed nec semper eis privilegium suffragabitur: nam si res iudicata obsidat, vel privilegio munus decimas per quadraginta annorum spatium solvereint, cui liberum sit unicuique iuri proprio renunciare, praedialibus

a C. pastorali. s. nec proes. tit. extr. b C. cum non. ext. c C. tua nobis. circa med. eo. tit. extr. d C. ex parte. e C. extr. eo. tit. e C. de terris. ext. eo. tit. & c. pen. in fin. ext. de iur. f C. s. ceterum. eo. tit. in 6.

TITVLVS XXVII.

tionem tanti temporis proprio privilegio detrahere voluisse praesumuntur, & ea propter ad decimarum praestationem compelli poterunt.

Privilegia sunt interpretanda, ut nemini indebiti damnum inferantur. h. d.

Item si post initam inter aliquos super decimis conventionem certi tenoris privilegia obtenta fuerint, nisi conventioni per ea derogetur expresse, illis non obstantibus, erit inviolabiliter observanda: ita enim huiusmodi privilegia sunt accipienda, ut nemini laesionem, praecipue enormem, inferre debeant. Unde a si super huiusmodi concessionibus parochiales Ecclesias ad eod gravari contingat, ut Rectores de rebus earum congrue sustentari, & Episcopo debita persolvere non possint, per locorum ordinarios ita providendum erit, ut eisdem Rectoribus tantum relinquatur, quod & competenter sustentationem habere, aliaque onera debita supportare valeant.

Privilegiati super decimis, tenentur illas solvere de praedictis conductis: & privilegii super laboribus propriis solvet decimas super praedictis locati. h. d.

Super decimis quoque non solvendis privilegiati, si aliena praedia conduxerint in privilegio minime obstante, de conductis praedictis solitas decimas parochiis suis integras persolvent. Idemque erit de locatis praedictis, si privilegiati super laboribus, quos propriis vel manibus, vel sumptibus excoleret, terras suas aliis locaverit.

Laici, & etiam Imperator non possunt concedere privilegium super decimis non solvendis. h. d.

Generaliter autem, nisi huiusmodi immunitatum privilegia ab Apostolica potestate obtenta fuerint, nullam habebunt efficaciam, ideoque & etiam Imperialis concessio quantumcumque concepta generaliter, cum nulla sit laicis de spiritualibus disponendi facultas, a solutione decimarum neminem poterit eximere: imo facile legi d, crimen incurrit, qui de manu laicorum rem ecclesiasticam recipiet.

Laici etiam de manu clericorum non possunt decimas recipere, sub poena excommunicationis, & privationis sepulturae, & clericus concedens deponatur. h. d.

Ex contrario quoque laici etiam a clericali potestate decimas recipere, & in alium, vel hereditario iure transmittere non poterit: & si secus actum fuerit, & qui concesserit, a statu suo deicietur, & qui receperit, & Ecclesiae non reddiderit, & vivens excommunicationis vinculo innodabitur, & mortuus ecclesiastica sepultura carebit. g

Reditus decimarum locari possunt, dummodo locatio non sapiat diminutionem. h. d.

Si quis tamen, cum Ecclesiae suae conditionem meliorem facere possit, decimarum suarum proventus alicui locare velit, dummodo huiusmodi locatio ad feudum, vel alienationem non videatur extendi, id facere minime impediatur.

Episcopi debentur a Rectoribus quarta decimarum, quas exigunt, nisi praescripta fuerint. h. d.

Postremo sciendum est, quod veluti parochialibus Ecclesiis (secundum ea quae proxime exposuimus) decimae debentur, ita etiam decimarum ipsarum quarta Episcopo a Rectoribus Ecclesiarum, nisi legitima obstat praescriptio, persolvenda erit.

DE REBUS ECCLESIAE ALIENANDIS, VEL NON.

a C. 2. ubi aut. eo. tit. in 6. b C. dilecti filii. & ca. ex parte. ext. m. & cap. seq. c C. ma. Ul. ext. eo. tit. d C. dudum. s. cura. fa. on. legi. ext. eod. e C. quamvis sit. inf. ex. co. f C. ad hac. eod. tit. ext. g C. prohibemus. ex. eo. tit. h C. 2. extra loca. i C. de quarta. extra. de. praes.

Regulariter Episcopus non potest aliquid agere sine consensu, vel consilio capituli. h. d.

Tractemus nunc de rebus temporalibus Ecclesiarum, illarumque administratione & alienatione, sine quibus spiritualium dignitas haud facile consistere potest. Et quidem illud in primis firmare nos oportet, nihil Episcopum regulariter sine consensu sui capituli vel consilio posse super his statuere: cum velut caput ad membra, ita sese praelatus habeat ad capitulum. In eo autem totius videtur esse consensus capituli, cui & major & sanior fratrum accesserit sententia.

Alienatio rei Ecclesiastica facta sine utilitate Ecclesiae, & clericorum consensu, non valet: & quid contineat alienationis verbum. h. d.

Ex his consequens est, ut rerum Ecclesiasticarum absque clericorum subscriptione, & Ecclesiae utilitate, & Romano inconsulto Pontifice, ab Episcopo facta donatio, vel alienatio, vel suppositio non teneat, nisi eam postmodum ratam habeant. Praelatus enim Ecclesiasticarum rerum procurator est, non dominus: & conditionem Ecclesiae meliorem quidem facere potest, deteriore vero non potest. Quod si secus factum fuerit, nec quod gestum est, vires ullas sortietur, & Canonum temeritates tam secularium, quam Ecclesiasticarum legum poenis subiacent. Alienationis autem verbum continet hoc loco venditionem, permutationem, hypothecam, donationem, conductionem, emphyteusim, & omnem conventionem, per quam dominium transfertur.

Ecclesiam suam non potest qui gravare pro alienis debitis, & debita necessaria facta praedecessore luenda sunt. Idem si clericus de mandato fidei iusserit, aut in rem ipsius Ecclesiae mutuum vertent. h. d.

Ed b nec commissam sibi Ecclesiam pro alienis gravare debitis, aut literas alicui, vel sigilla concedere, quibus Ecclesia possit obligari, alicuius audere debet: alioquin nec Ecclesia ad talium debitorum solutionem tenebitur, & qui id ausus fuerit, a spiritualium & temporalium administratione suspensus erit. Debita tamen praedecessore suo pro Ecclesiae necessitate contracta, solvere proculdubio tenebitur. Idem, si clericus de mandato fidei iusserit, aut si non de mandato, in rem tamen Ecclesiae mutuum vertent.

Potest praelatus rem non magni valoris in aliquem bene meritum transferre, & terram gratis fabricanda Ecclesiastica concedere. h. d.

Exciipiuntur tamen nonnulli casus, in quibus donandi, permutandi, locandi, libertatem, feudum, & emphyteusim dandi, aut aliter alienandi iure licentia conceditur. Nam e si quid praelatus non magni valoris alicui forte ob bene merita donaverit, praesertim suadente consuetudine, iure suffinebitur donatio. Multo magis idem erit statuendum, si quid forte soli ad Ecclesiae fabricam erigendam concessum fuerit: quo casu tantum donare licet, quantum Ecclesiae parietes concludere possunt.

Proventus Ecclesiastici possunt vendi ad modicum tempus, & ad precariam concedi, quae renovanda erunt de quinque annis in quinque annis. h. d.

Idem juris erit & reddituum fructuumque venditionibus ad tempus modicum faciendis, & de precariis, quae quandoque de ecclesiarum possessionibus fieri solent: quae, ne temporis longinquitate iuris ecclesiastici pereat memoria, de quinque annis in quinque annis renovandae erunt.

a Cap. 2. in princ. eod. tit. in 6. b C. 2. extr. de fidei iuss. c C. 2. extr. de solut. d C. pen. extr. de fidei iuss. e Ca. casuum. extr. de donat. f C. 2. extr. de preca.

Precarium solvitur ad beneficium concedenti: sicut precaria, nisi sit irrationabilis. h. d.

Dicitur autem precarium à precaria: qui precarium a tantum conceditur, quoad is, qui concessit, patitur: Precaria vero non sunt pro voluntate concedentium revocandæ, nisi sint irrationabiles: quo casu poterit successor à prædecessore concessam precariam rescindere & revocare.

Rura, prædia multa, & sylva extirpata possunt sub annuo censu concedi in emphyteusim, & si per biennium in solutione census cessatum fuerit, poterit emphyteuta expelli. h. d.

Rura quoque quas Ecclesia rescire non valet, & inculta prædia, ut extirpare sylva, in emphyteusim sub annuo censu his concedi poterunt, à quibus, vel suo, vel parentum b suorum labore constiterit extirpatas, nisi forte possint aliis ad majorem Ecclesie utilitatem cum eodem onere conferri. Qui e tamen si per biennium in solutione Canonis cessaverint, nisi celeri satisfactione postmodum sibi consulere studuerint, jure expelli poterunt: nec quicquam eis proderit, quod ut Canonem solverent, sibi nunciatum non fuit, cum hoc casu præfixus dies pro domino interpellet.

Terrulas incommodas, & minus utiles, item servi fugitivos poterit prælatus alienare. h. d.

Terrulas d quoque aut vineolas exiguas, & Ecclesie minus utiles, aut longè positas, vel domos, quæ Ecclesie plus incommodi quam utilitatis afferunt, si necessitas fuerit, distrahendi potestatem Episcopus habebit. Simili ratione fugitivos servos, & qui de fuga revocati, retineri non possunt, si voluerint, aut illi ex alio meruerint, Episcopis distrahendi potestas erit.

Feudum à vasallo alienatum, & difficultè recuperandum, poterit Episcopus alteri sub conditione recuperandi concedere. h. d.

Sed & in feudum & certis casibus, & jurejurando de non alienando minime obstante, res Ecclesiasticas concedere poterit, veluti si feudum per vasallum alienatum fuerit, & per Episcopum id facile recuperari non valeat: poterit eum per Episcopum illud alicui concedi, qui & ipsum recuperet, & in feudum ab Ecclesia recognoscat.

Feudum devotum poterit per Episcopum alteri concedi. hoc dicit.

Quinimo si etiam talis necessitas non imminet nihilominus alienantis filium, vel consanguineum, vel ejusdem feudi consorem poterit Episcopus investire. Idem erit, si per obitum vasalli feudum ad Ecclesiam remeaverit: nam & eo casu investire prælatus alium libere poterit, si Ecclesia viderit expedire.

Qui aliquid contulerunt, vel acquisiverunt Ecclesie, possunt pro modo collati, vel acquisiti manumittere, dum tamen manumissus cum posteritate & peculo remaneat in patrimonio Ecclesie. h. d.

Iud etiam Toletano Concilio g diffinitum reperitur, quod si sacerdotes aliquid Ecclesie suæ relinquunt, vel nihil habentes, aliqua prædia, vel familias Ecclesiis suis acquirunt, liceat eisdem aliquos juxta collatæ modum rei de familia ejusdem Ecclesie manumittere, ita ut manumissi cum peculio & posteritate sua sub Ecclesia remaneant patrocinio. Quod si qui nihil de proprio h Ecclesie contulerunt, libertati servos Ecclesie donare ausi fuerint, ex eodem Concilio Episcopus successor ad Ecclesiam jus revocare poterit. Impium est enim, ut qui lucrum de rebus suis Ecclesie non contulit, damnum inferre valeat.

Principes poterit rem suam aequalem, vel majorem cum Ecclesiastica permutare: & servi Ecclesiastici, si frangi sint, præterquam ad libertatem commutari non possunt. h. d.

a C. fin. ext. de prec. b Cad. auzes. ext. co. c C. fin. extr. loca. d C. terrulas. 12. q. 2. e C. 2. ext. de feud. f C. p. ext. de feud. g C. consensu. ext. cod. h C. Episcopi. ext. co. 11.

Sed & Princeps, si causa probabilis id poposcit, cum te Ecclesiastica & immobili, rem suam majorem, vel aequalem permutare poterit, pragmatica super hoc procedente forma: Ecclesiastica tamen mancipia que frangi fuerint, præterquam ad libertatem, commutari non poterunt.

Episcopus poterit permutare terras duarum Ecclesiarum sui diocesis, illarum accedente consensu: & de temporalibus ad spiritualia non poterit fieri permutatio. h. d.

Episcopus quoque duarum suæ diocesis Ecclesiarum terras, invicem ambarum a partium accedente consensu, permutare poterit, & si alterius partis prædium valore præponderet, ad æqualitatem inducendam ab altera parte pecuniam refundi jubebit b. De temporalibus autem ad spiritualia permutatio jure consistere non potest. c

Res ecclesiastica poterit propter præscriptionem legitimam à Ecclesia abdicari, & detrahi. h. d.

Praterea & si quis per tempora sacris Canonibus definita rem Ecclesiasticam iusto titulo & bona fide in possessione, ut nullo tempore rei conscientiam habere aliena, completa præscriptione, res possessa à iudice Ecclesie dubio procul intelligitur esse avocata.

Decima & oblationes præscripti non possunt. h. d.

Proventus tamen primitiarum & decimarum præscriptione tolli non poterunt, etiam si à Romano Pontifice laicus quilibet super his rescriptum impetraverit.

DE PECULIO CLERICORVM, RELICTIS ET SUCCESSIONIBUS EORVM.

TITVLVS XXVIII.

Ecclesiastica reputantur etiam res illæ, quæ sacerdoti necessarium tempore suæ promotionis nihil haberet: qui sub panno vis contenta curabit, ut de rebus à se emptis ad nomen Ecclesie scripturas conficiat. h. d.

Ergo res Ecclesiasticas ab Ecclesia iuribus abdicare non licet: Ecclesiasticas autem res intelligimus, non modo quas Ecclesia rationibus sacerdotum composuit ascriptas, sed etiam eas, quas is emerit, cum tempore suæ promotionis nihil haberet. Cùm igitur, & hoc quæquam de bonis Ecclesie quaerita ejusdem esse intelliguntur, ne quando Jus Ecclesiasticum immutatur, curabit sacerdos, ut de his, quæ superemerit, & ad ipsam Ecclesiam nomen scripturam d conficiat, & Ecclesie reliquatur. alioqui ab ejus ordinatione discedet. Qui vero præterquam proprii e, vel alieni nominis fraudem facere voluerit, hæcilegiu crimen incurret.

Relictum sacerdoti pro summa, & castro nomen Ecclesie factus est, si quid ei sit relictum sub nomen filiarum. h. d.

Sed & si non emerit, sed pro anima quæpiam intuitu Ecclesie sacerdoti reliquerit, adhuc eadem statuerendum erit. Congruit enim, ut quemadmodum sacerdos habet, quod relinquatur sacerdoti. Si quid tamen per fideicommissum, aut sacerdoti, aut Ecclesie relictum fuerit, alteri postmodum profuturum, id inter Ecclesiasticas facultates computandum non erit.

Bona quaerita sacerdotibus intuitu Ecclesie, debent remanere apud Ecclesiam, nec de his poterit quæ cessare: & quod communi nomine Ecclesie. h. d.

Generaliter s igitur bona quaerita ob Ecclesiam quaerita sacerdotibus, sive mobilia, sive immobilia, post illorum obitum debent apud eandem remanere, nec de illorum per his ullum de iure testamentum fieri poterit. Notandum autem Ecclesie ubi clericorum est collegium, non Episcopus, vel morientis clerici successor, sed congregatio communis intelligitur, quæ rerum illarum curam & Co-

a Ca. 1. ext. cod. tit. b Cad. quæstus. ext. de ver. person. c C. fin. de ver. person. d C. 1. ext. cod. e Cap. paul. ext. cod. f C. relatum, vel secundum ext. de iust.

notiam debet habere distributionem. Vbi autem in locum defuncti unus tantum substituendus erit, is ea bona, velut & alia, dispensabit.

Clerici possunt maxime accedere iusta causa de bonis Ecclesiasticis facere elemosynam. h. d.

Item si tantum de proprii Juris facultate contulerit Ecclesie, quantum de Ecclesiasticis bonis legaverit, legatum sustinebitur.

Clerici possunt testari de his, que acquisiverunt non intuitu Ecclesie. h. d.

Item si tantum de proprii Juris facultate contulerit Ecclesie, quantum de Ecclesiasticis bonis legaverit, legatum sustinebitur.

Clerici possunt testari de his, que acquisiverunt non intuitu Ecclesie. h. d.

De his vero &, que aut paternae successionis, vel cognationis intuitu, seu consanguineorum, vel ami-

corum munere, respectu non habito ad Ecclesiam, ad clericos pervenerint, liberè testari poterunt.

Clerico ingenio deficientibus successoribus ab intestato succedit intotum Ecclesia. h. d.

Quod si decesserint intestati, nec aliqui fuerint inventi, qui jure cognationis ipsis succedere valeant, si ingenio gaudeant natalibus, in integrum tunc Ecclesia succedet, nec suiquam ex rebus eorum aliquid presumere licebit.

Bona servò promoti ad sacros ordines ab intestato decedentis dividuntur in quatuor partes, ut hic. h. d.

Siverò servus a ad sacros ordines promotus, libertatem nactus fuerit, idemque postea accesserit intestatus, nihil olim dominus de bonis ejus vindicare poterit, sed ejus peculium in quatuor partes dividetur, quarum una Episcopo, altera Ecclesie, tertia pauperibus assignabitur, quarta parentibus: & si non sint capaces parentes, Episcopus eam recipiet, & in usum Ecclesie diligenter distribuet.

a. Can. 2. extr. de success. ab intest.

a. Ca. alba. ext. de test. b. Ca. quia mo. ext. de test.

FINIS LIBRI SECUNDI.

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI, LIBER TERTIUS. DE JUDICIIS, ET ILLORUM DIVISIONE. TITULUS PRIMUS.

Quid sit judicium, & quid causa. hoc dicitur.

ESTAT, ut videamus de judiciis. Potest autem judicium ita describi. IUDICIUM est discussio causæ, que ritè fit in foro coram iudice: CAUSA vero est origo negotii, & materia judicii.

Qua sint judicia secularia, & quæ Ecclesiastica. h. d.

Symma divisio judiciorum hæc est, quod aut sunt secularia, aut Ecclesiastica. Judicia secularia sunt, que coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica vero sunt, que coram iudice Ecclesiastico inter personas Ecclesiasticas agitantur. Duo enim sunt, quibus principaliter orbis regitur. a. Autoritas sacra Pontificum, & Imperialis ac regia potestas. Unde sicut civilium legum non nisi civilis esse debet executor: ita etiã Ecclesiasticarum Ecclesiasticus Iudex est administrator.

Laicus a laico coram seculari iudice conveniri debet, nisi causa sit spiritualis vel similis: & litera impetrata ad iudicem Ecclesiasticum non tenent. h. d.

a. Ca. sollicit. extr. de majori, & obe.

Laicus a ergo a laico coram iudice seculari, non autem Ecclesiastico conveniendus erit: quod usque ad eò obtinet, ut etiam si alteruter litigantium ab Apostolica sede literas ad Ecclesiasticum iudicem impetraverit, irritæ sint & inanes. Si tamen causa sit hujusmodi, que ad Ecclesiasticum forum pertineat, qualis est matrimonii, usurarum, perjurii, & similes, licet inter laicos disceptatio sit, Iudex Ecclesiasticus adeundus erit. Idem juris est, si vel a seculari iudice justitia impetrari non potest, vel consuetudo loci, vel miserabilitas personarum Ecclesiasticum iudicem compellendum suadeat.

Clerici habent privilegium, ne coram iudice laico conveniri valeant, cui non potest ullo pacto renunciari. In iudicem tamen Ecclesiasticum non suam possunt consentire, accedente consensu diocesani. h. d.

Pari b ratione tam Milevitanensi, quam Carthaginensi Concilio constitutum est, ne clerici clericos relicto suo Pontifice, ad publica judicia, sub pena depositionis & amissionis propriorum jurium pertrahant: cui

a. Can. licet. & ca. seq. ext. de foro compet. b. Cf. d. l. gen. ex. de foro compas.